

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Poruchy chování v období adolescence

Behavioural disturbance in adolescence

Vlasta Houserová

Vedoucí práce: prof. PhDr. František Man, CSc.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne.....

Podpis.....

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, prof. PhDr. Františku Manovi, CS.c, za jeho cenné rady a odborné vedení diplomové práce. Zároveň děkuji rodině za jejich podporu při psaní diplomové práce.

Anotace

Téma: Poruchy chování v období adolescence

Autor: Vlasta Houserová

Diplomová práce 2008

Charakteristika práce:

Téma mé diplomové práce odpovídá současnému celospolečenskému problému. Pojednává o výskytu poruchového chování mládeže.

Teoretická část se zabývá jednotlivými poruchami chování a jejich příznaky. Dále pak objasňuje příčiny vzniku poruchového chování; vlivy, které působí na již vzniklou poruchu, a faktory, které ovlivňují, zda porucha vůbec vznikne. Nakonec práce představuje několik možností převýchovy, nápravy poruchového chování a způsoby prevence.

V praktické části je zpracován průzkum výskytu jednotlivých poruch chování. Cílem je také porovnání výskytu poruch ve velkém a malém městě. Tento průzkum je prováděn formou dotazníku a rozhovoru s výchovnými poradci na jednotlivých školách.

Annotation

Thesis „Behavioural disturbance in adolescence.“

Author: Vlasta Houserová

Thesis 2008

Summary:

The topic of my thesis reflects the current problem in our society. It deals with a presence of disturbing behaviour among teenagers.

The theoretical part not only handles particular behavioural disorders and their symptoms but also reveals causes of such behaviour; conditions, which have the effect on existing disorder, and elements, which determine their origin. Lately, the thesis introduces several ways of re-education, change in disturbing behaviour and ways of prevention.

In the practical part there is a research on specific types of disorders.

One of the aims is also to compare occurrence of such behaviour in cities and towns. The research was based on a questionnaire and interviews with pedagogical counsellors at particular schools.

Obsah

1	ADOLESCENCE.....	9
1.1	Periodizace adolescence.....	10
1.2	Vývoj identity adolescenta.....	11
1.3	Socializace v období adolescence.....	12
1.4	Vztahy s druhými.....	13
2	PORUCHOVÉ CHOVÁNÍ.....	15
2.1	Klasifikace poruch chování.....	16
2.2	Typy poruch chování.....	18
2.2.1	Porucha chování ve vztahu k rodině.....	18
2.2.2	Nesocializovaná porucha chování.....	18
2.2.3	Socializovaná porucha chování.....	19
2.2.4	Smíšené poruchy chování a emocí.....	19
2.2.5	Neagresivní poruchy chování.....	19
2.2.6	Agresivní poruchy chování.....	21
2.2.7	Další poruchy: Poruchy příjmu potravy.....	24
3	VLIVY PROSTŘEDÍ.....	25
4	PŘÍČINY PORUCH CHOVÁNÍ.....	29
5	MOŽNOSTI PŘEVÝCHOVY.....	34
5.1	Státní instituce.....	34
5.2	Další instituce.....	37
5.3	Možnosti prevence a převýchovy, nápravy ve světě.....	38
5.4	Projekty podporující vstup mladistvých na trh práce.....	38
6	PREVENCE PORUCHOVÉHO CHOVÁNÍ.....	40
6.1	Předškolní programy.....	41
6.2	Programy určené rodičům.....	42
6.3	Programy vázané na školu.....	43
6.4	Vrstevnické programy.....	43
6.5	Komunitní programy.....	44
6.6	Programy podporující pracovní uplatnění.....	44
7	Výzkum.....	46
7.1	Cíl:.....	46

7.2	Hypotézy:.....	46
7.3	Popis:.....	47
7.4	Metoda:	47
7.5	VÝSLEDKY A VYHODNOCENÍ.....	49
7.6	Vyjádření výchovných poradců:	67
7.7	Vyhodnocení hypotéz:	68
	Závěr.....	72
	Seznam použité literatury	73
	Přílohy	75

V dnešní době můžeme najít na pultech knihkupectví mnoho literárních publikací , které se zabývají psychickým vývojem dětí nebo dospívajících. Období dospívání je pro každého jedince významná životní etapa. Mě samotnou tato problematika velmi zajímá, proto jsem si pro svou diplomovou práci vybrala právě tohle téma.

Diplomová práce se zabývá charakteristikou období dospívání – adolescencí. Objasňuje pojem poruchové chování a uvádí charakteristiku nejčastějších poruch chování u mladistvých. Pojednává o možných příčinách vzniku těchto poruch a vlivů, které se mohou podílet na jejich rozvoji. Dále teoretická část představuje možnosti nápravy a převýchovy jedinců s poruchou chování. Jedná se o státní zařízení jako například diagnostický ústav, dětský domov a další. Vedle těchto institucí i vznikající další alternativní instituce ambulantního, krizového a internátního charakteru. Práce se zmiňuje i o možnostech převýchovy v zahraničí a projektech podporující vstup mladistvým na trh práce. Na konci této části se přiblížíme k preventivním programům poruchového chování.

Praktická část je zaměřena na výše zmíněné poruchy chování. Cílem je zjistit výskyt jednotlivých poruch chování, dále pak porovnání velkého a malého města, zda se zde poruchy vyskytují ve větší míře. Tento průzkum je prováděn na základě dotazníku se stručnými nebo rozpracovanějšími odpověďmi. Potvrzení poruch je zjišťováno formou rozhovoru s výchovnými poradci jednotlivých škol.

1 ADOLESCENCE

Termín adolescence je odvozen z latinského slova *adolescere*, což znamená dorůstat, dospívat či mohutnět. Tento termín se poprvé objevuje v 15. století a označuje určité období života člověka. Období, které vyplňuje především druhé desetiletí života. V evropské psychologii se adolescence oddělovala od pubescence, která se ohraničuje časovým intervalem 11-15 let.

Na americkém kontinentě se rozšířilo pojetí, podle kterého se adolescencí označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí a nyní je používáno stále častěji v celosvětovém měřítku.

„Trvalou charakteristikou pro adolescenci zůstává, že je považována za most mezi dětstvím a dospělostí“ (Macek, 2003, s.38). Základním atributem z ontogenetického hlediska je dokončení pohlavního dozrávání, sociální učení v nejširším slova smyslu a fyzický a duševní rozvoj.

Na rozdíl od předchozího období, období dětství, se výrazněji rozvíjejí základní schopnosti člověka jako symbolizace, anticipace, zástupné učení, sebereflexe a seberegulace.

„V základním, biologickém smyslu lze období dospívání vymezit široce jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání (zejména objevením prvních sekundárních pohlavních znaků) a znatelnou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti (plné reprodukční schopnosti) a dokončením tělesného růstu.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, s.138)

Tělesný růst však není rovnoměrný – dolní a horní končetiny rostou na začátku období dospívání rychleji a tak dochází k určité disharmonii postavy dítěte. Dítě je „samá ruka a samá noha“ a dělá dojem nevyváženosti a pohybové neobratnosti, jako by si nevědělo se svým tělem samo rady.

Mění se postavení jedince ve společnosti. Dochází k přechodu ze základní školy do učebního poměru nebo na studium, začínají častější a hlubší erotické vztahy a mění se zásadně sebepojetí. Období zahrnuje dobu od 15 do 20-22 let. Tato věková skupina bývá často označována jako mladiství, dorost či teenagers.

„Období adolescence je druhou fází relativně dlouhého časového úseku dospívání. Trvá přibližně od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou (zejména v oblasti psychické a sociální, vzácněji i somatické).“ (Vágnerová, 2000, s.253)

Období adolescence lze definovat několika důležitými proměnami:

- V tomto období je lokalizován první pohlavní styk (za nepříznivých okolností i početí dítěte, které je z mnoha důvodů předčasné).
- Období dospívání ohraničují dva sociální mezníky - prvním je ukončení povinné školní docházky a druhým je dovršení přípravného profesního období, po kterém přichází nástup
- do zaměstnání (s výjimkou vysokoškoláků). V tomto období získávají adolescenti ekonomickou nezávislost.
- Adolescent dosahuje plnoletosti, která není chápána jen jako právní charakteristika, ale tvoří jeden ze sociálních mezníků dospělosti.

„V adolescenci se mění i postoj k budoucnosti. Adolescent se cítí ve vztahu k budoucím možnostem svobodný. Ví, že si může vybrat, ale některé role nechává raději prozatím nenaplněné. Odklad řešení do budoucnosti může být výrazem nechuti zvolit nějakou definitivní alternativu nebo obranným mechanismem v situaci, kdy je žádoucí řešení nedostupné. Avšak zaměření na budoucnost příliš neovlivňuje aktuální prožitky.“

Přechodné období adolescence má za úkol poskytnout jedinci čas a možnost, aby dosáhl předpokladů stát se dospělým ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje.“

(Vágnerová, 2000, s.254)

1.1 Periodizace adolescence

Za „otce adolescence“, který vytvořil první koncepci, která se snažila vysvětlit adolescenci jako vývojové období, se považuje G. S. Hall. Přirovnává adolescenci k německému literárnímu hnutí 18. století „Sturm und Drang“, které se vyznačovalo idealismem, vyjadřováním emocí, revoltou proti všemu starému, odhodláním žít „jinak“ i za cenu nejvyššího utrpení.

Adolescence se odlišuje od ostatních životních etap a současně je vnitřně diferencovaná. Toto období se rozlišuje do třech fází: časnou adolescenci v časovém rozmezí 10 (11)-13 let, střední adolescence, která je vymezena intervalem 14-16 let a pozdní adolescenci od 17 do 20 let.

Ve fázi časně adolescence se projevují první biologické a fyzické změny a dominují změny pubertální. Typické je zvýšení zájmu o druhé pohlaví a výskyt sekundárních pohlavních znaků. Další změny tvoří kognitivní procesy a změny, které jsou determinovány společenskými podmínkami. Většina dospívajících opouští základní školu a přechází na školu střední.

Střední adolescence je období, kdy je vlastní dospívání nejčastěji objektem úvah a hodnocení. Adolescenti se snaží odlišovat od svého okolí. Jinak se oblékají, preferují specifickou hudbu – mají svůj specifický životní styl. Je to období hledání vlastní identity (jedinečnosti, autentičnosti). Dochází k mnoha změnám, které si adolescenti na rozdíl od předchozí fáze způsobují sami.

Fáze pozdní adolescence nejvíce směřuje k dospělosti. Většina adolescentů ukončuje své vzdělávání a snaží se nalézt pracovní uplatnění. Posiluje se sociální aspekt identity (mají potřebu někam patřit, sdílet něco s druhými). Dospívající se v této době zamýšlí nad svou osobní perspektivou mnohem více než dříve, uvažují o plánech do budoucnosti a partnerských vztazích. (Macek, 2003)

1.2 Vývoj identity adolescenta

Problémem hledání vlastní identity se zabývají všechna lidská období, ale nejdůležitější je tato otázka právě v době dospívání. E. Erikson považoval ujasnění vztahu k sobě a hledání vlastní identity za základní úkol adolescence. „Dospívání popisoval jako konflikt mezi potřebou integrace sebe samého (ego identity) a potřebou vyrovnat se s nejasnými požadavky společnosti tak, aby byl adolescent schopen najít a akceptovat svoje vlastní místo a hodnotu jako člen tohoto společenství.“ (Macek, 2003, s.62)

Mnoho adolescentů vytváří svou identitu nápodobou vzorů, které znají a považují je za přijatelné.

Důležitou součástí identity je mužská nebo ženská role. Dívky dozrávají rychleji a proto se mění dříve jejich základní zaměření (potřeba citového vztahu je uspokojována partnerským vztahem). Svou identitu naplňují spíše kooperací než soupeřením.

Chlapci v tomto věku považují za nejdůležitější individuální identitu danou kompetencemi, výkonem a dosaženou sociální pozicí. Svou identitu naplňují úplně naopak než dívky – spíše soupeřením než kooperací.

Na konci tohoto období se nastávající role adolescenta připomíná různými signály: již dostal občanský průkaz, v 18 letech se stane zletilým, lidé mu začínají vykat, od rodičů dostává stále větší svobodu a učitelé ve škole se k němu nechovají s takovou shovívavou nadřazeností jako dříve.

„Adolescenti velmi často přijímají pouze svobodu, ale o zodpovědnost nestojí.“ (Vágnerová, 2000, s.266) Chtěli by přijímat jen tu příjemnější část potenciální dospělosti. Často pro ně není dospělost atraktivní, protože je spojena se zodpovědností a mnoha omezeními. Proto se snaží tuto dobu oddálit a dostávají se do tzv. mezifáze adolescentního moratoria.

R. Josselsonová popisuje utváření identity ve čtyřech etapách. V první fázi adolescence začíná psychologická diferenciací. Pubescent si začíná uvědomovat, že se v určitých směrech liší od svých vrstevníků a hlavně rodičů. Zvyšuje jeho kritičnost. Ve druhé etapě, fázi zkoušení a experimentování (14-15 let) mají adolescenti pocit, že jen oni sami ví, co je pro ně to nejlepší. Snaží se zbavit závislosti na rodičích a často s nimi soupeří a hledají příležitosti, kdy nad nimi mohou vítězit. Zvyšují se jejich závazky k vrstevníkům, se kterými se vzájemně podporují. K období navazování přátelství dochází ve třetí fázi (16-17 let). Adolescenti obnovují s rodiči své vztahy, uvědomují si zodpovědnost za vlastní chování a vyhledávají blízká přátelství, erotické vztahy. V poslední etapě, konsolidace vztahu k sobě, si dospívající uvědomuje sebe sama v propojení minulosti, přítomnosti a v dalších perspektivách svého života. Existenciální motivy mohou vést i k víře či hledání trvalých hodnot.

Identitu adolescentů spoluvytváří i specifický způsob sebevyjádření, přijetí určité kultury. Často ji tvoří „tvrdá a dravá“ hudba – rocková hudba. „Rocková hudba se svým rytmem, hlasitostí a určitou stereotypií stimuluje převážně pravou mozkovou hemisféru, na rozdíl od většiny jiných podnětů. Uspokojuje potřebu svobody a alternativního stylu života.“ (Vágnerová, 2000, s. 266)

1.3 Socializace v období adolescence

Hlavním úkolem dospívání je uvolnění ze závislosti na rodičích a navázání vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví.

Dospívající je čím dál více akceptován jako dospělý a zároveň se od něj očekává odpovídající chování. Pro toto období je typická proměna sociálních rolí a s nimi spjaté určité společenské požadavky. „Dospívající se dostává do nového sociálního prostředí, jemuž se musí přizpůsobit a chovat se podle určitých pravidel.“ (Vágnerová, 2000, s.274)

Adolescent chápe, že pravidla a normy regulují chování lidí a usnadňují soužití a fungování celé společnosti, ale odmítá je přijímat jen proto, že jsou daná. Adolescenti si sami vybírají normy a hodnoty, ke kterým chtějí být loajální a nepřijímají to, co jim nabízí rodiče a společnost.

V tomto období je typické, že dospívající uvažuje o morálních principech a hledá k nim vlastní stanovisko a zároveň vyžaduje dodržování uznávaných principů až v nekompromisní míře. Mladí dospělí se snadno nechají přesvědčit o ideálu „čisté a spravedlivé společnosti“ a jsou ochotni mu leccos obětovat. Pravdivé zjištění o společnosti je pak pro ně velkým traumatem.

Kromě hodnot se mění i komunikační styl adolescentů – začíná se blížit běžnému standardu. V mnoha institucích začínají mladým lidem ostatní dospělí vykat, což je pro ně zadostiučiněním, že nejsou již považováni za děti. To platí i v rodině, kde získává nakonec roli dospělého syna či dcery se všemi právy a minimem povinností. Ubývají konflikty s rodiči a nedochází k nim ani tehdy, mají-li odlišné názory. V takovém případě je adolescent ignoruje.

Adolescenti mají v tomto období přechodnou roli středoškolského studenta nebo učně. Tato role vyjadřuje, že dospívající ještě nemá dostatečné znalosti a zkušenosti a také proto má její nositel omezené pravomoce. I přesto si ale adolescent uvědomuje své budoucí sociální zařazení. Tato role je později nahrazena nástupem do zaměstnání či volbou dalšího studia.

1.4 Vztahy s druhými

Jednou ze základních charakteristik adolescence je vznik nových interpersonálních vztahů. Proces osamostatňování a diferenciací vztahů a vazeb je během socializace kontinuální.

Výzkum H. Grotevanda a C. Coopera zjistil, že atmosféru zrcadlí svými pocity více dívky než chlapci. Konflikty a hádky prožívají nepříjemně a negativní atmosféra v nich budí potřebu sebezdokonalování. Naproti tomu jsou chlapci citlivější na pozitivní atmosféru a vůči negativním vlivům jsou více obrnění. Porozumění rodičů u nich podněcuje vědomí vlastní efektivity. Konflikty a hádky sebezdokonalování u chlapců spíše brzdí.

Vztahy k rodičům: „Výsledkem by měla být proměna vzájemných vztahů ve smyslu akceptace osamostatnění adolescenta a uchování pozitivního vztahu mezi rodiči a dítětem, i když

na jiné úrovni než dříve.“ (Vágnerová, 2000, s.281) Pro adolescenta jsou určitým modelem způsobu života a dospělosti rodiče. Adolescent o nich uvažuje a kritizuje je, a porovnává je s ideálem, který si vytvořil. Hledá variantu, která by pro něho byla přijatelná (kritika rodičů je spíše jedním ze způsobů hledání). Pokud berou dospělí adolescenta vážně a jsou ochotni uznat i své nedostatky, pomohou mu v hledání mnohem více než poučováním nějakými radami.

Často si adolescenti hledají dospělého, který je pro ně přirozenou autoritou a bere je vážně. Tato osoba je považuje za rovnocenné partnery a pomáhá jim rozlišovat, jaké chování je pro společnost vhodné. Zároveň jim poskytuje podporu a odstraňuje pocit nejistoty. V době adolescence je ukončen proces separace ze závislosti na rodině. Neznamená to, že odmítají rodičovské hodnoty, ale přesvědčují se o jejich významu na základě svých zkušeností a úvah.

Vztahy k sourozencům: V průběhu adolescence se význam vztahů k sourozencům zvětšuje. Pokud nejsou věkově příliš vzdáleni, stávají se pro dospívajícího důležitou osobou. Jednak jsou příslušníky stejné generace a vedle toho se ještě podílejí na rodinné socializaci. Tím ovlivňují sourozence v různých rodinných konstelacích. Výzkum V. Seltzerové zjistil, že dospívající jedince ovlivňují ve větší míře starší sourozenci, kteří zprostředkovávají přechod ke světu dospělých a naopak. Adolescenti často vnímají své starší sourozence spíše jako členy rodiny a ne vrstevníky. Tím se posiluje vliv rodičů. Pokud je tomu ale naopak vliv rodičů výrazně klesá.

Vztahy k vrstevníkům: Existence těchto vztahů umožňuje dokončit jeden z nejdůležitějších úkolů: postupné osamostatňování od rodiny. „Soužití s vrstevníky vede adolescenta zcela logicky k poznávání a uvědomění podobnosti či odlišnosti ostatních od něho samého“. (Vágnerová, 2000, s.285) Vrstevníci postupně nahrazují rodinu v oblasti jistoty a bezpečí (adolescent v nich nachází oporu). V poslední fázi adolescence se ale vztah k vrstevníkům mění. Adolescent se stává vyspělejší a jistější a dovede vyjádřit nesouhlas nejen rodičům, ale i kamarádům a postupně se od vrstevnické skupiny odpoutává. Hledá si „stabilního kamaráda“, jejichž přátelství je na základě vzájemného pochopení a akceptace. Postupně dozrávají adolescenti k naplnění partnerského vztahu. Adolescentní lásky mají experimentální charakter, kdy se u dospívajícího objevují potřeby poznání či sebepoznání, a po nějaké době se takový vztah rozpadá. Důležitou součástí partnerského vztahu tvoří sexualita.

2 PORUCHOVÉ CHOVÁNÍ

Podle speciálního zaměření různých oborů jsou poruchy osobnosti, organismu, funkcí a poruchová jednání jedince pojímána na odlišných úrovních. Psychologický přístup vnímá poruchu v širším kontextu interakce či adaptace člověka v určitém prostředí.

„Porucha označuje působení nějakého neobvyklého procesu či faktoru v rámci dříve průměrné nebo normální tělesné struktury nebo funkce“. (Koudelková, 1995, s.22)

Porucha je narušení celistvosti jedince a vylučuje ho z kontinua přirozených interindividuálních rozdílů. Je to určitý zlom, který vyjadřuje kvalitativní změnu.

Vágnerová charakterizuje poruchu chování jako odchylku, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídajícího věku, na úrovni svých rozumových schopností.

V průběhu vývoje se učí každé dítě diferencovat žádoucí a nežádoucí chování. Zpočátku ho usměrňují rodiče, později, když je dostatečně rozumově vyspělé a chápe podstatu pravidel chování, je schopné regulovat své chování samo.

Za poruchové, nestandardní chování se označuje chování, které nerespektuje sociální normy v dané společnosti a kdy jedinec není schopen navázat a udržet přijatelné sociální vztahy.

„Neadekvátní chování velmi často vyplývá z odlišného citového prožívání, z vrozeného či vypěstovaného sklonu k negativnímu emočnímu ladění“. (Vágnerová, 2004, s.784) Takové děti bývají nespokojené, mrzuté, mají pocity nepohody a jsou často podrážděné. Chování těchto dětí směřuje k vlastnímu uspokojení bez ohledu na okolnosti. Snížené sebeovládání a impulzivitu pak lze chápat jako neschopnost regulace vlastního chování, kdy nejsou schopny odhadnout následky vlastního jednání.

Tito jedinci mají sníženou schopnost zpracovávat některé informace (narušení kognitivní orientace) a podle nich plánovat a regulovat své chování. Neumí rozpoznat některé sociální signály svých komunikačních partnerů, nerozumějí podstatě běžných sociálních situací.

Jedinci s problémovým chováním mají narušené vztahy k jiným lidem (k rodičům, dalším členům rodiny i k vrstevníkům). Jejich problémy vznikají v důsledku osobnostní poruchy nebo v důsledku negativní zkušenosti z dětství. Typický je pro ně egocentrismus a snížená empatie.

Hlavně v období dospívání, kdy se adolescent odpoutává od rodiny, se zvyšuje riziko experimentování a odklánění se od běžné sociální normy. Neadekvátním chováním – nošením provokativního oblečení, v horším případě vandalismem – si dokazuje svoji nezávislost. Některé varianty chování jsou pouhou potřebou hledání své identity a toto chování je přechodné. Dospívající, kteří nenašli v rodině citové zázemí, přestávají respektovat rodiče i jiné autority a jejich chování nelze dále korigovat. Začínají se u nich objevovat první přestupky, které mají charakter kriminálního chování.

2.1 Klasifikace poruch chování

Existují různé klasifikace poruch chování, ale my si představíme jen některé z nich. V širším slova smyslu lze rozdělit poruchy chování na specifické a nespecifické. Pod pojmem **specifické poruchy chování** jsou chápány poruchy vzniklé vlivem působení různých exogenních a endogenních faktorů na podkladě existujícího oslabení nebo změn centrální nervové soustavy ve smyslu neurologického postižení.

Nespecifické poruchy chování tvoří symptomatologicky podobnou skupinu, organický podklad však u těchto jedinců chybí. Při nesprávném sociálním působení a vedení jedince může být specifická porucha chování podkladem vzniku poruchy nespecifické.

Podle příčiny se rozlišují **poruchy chování na podkladě nervové poruchy či psychického onemocnění** (sem se řadí např. neurózy – poruchy vyšší nervové činnosti, z nichž nejvýznamnější je psychopatie, další onemocnění tvoří různé psychózy) a **poruchy chování na základě výchovné nebo sociální narušenosti**, které zahrnují problémy vzniklé na základě narušeného vztahu k sobě i k okolí.

Někteří autoři dělí poruchy chování bez ohledu na jejich příčinu, zabývají se jen dopadem jejich důsledků na sociální chování např. Edelsberger, Kábele:

Disociální poruchy (disociální porucha osobnosti - disociální chování) jsou nejméně společensky nebezpečné, jsou to spíše krátkodobé výstřelky v chování, typické pro určitou věkovou kategorii. Bývá mezi ně řazen dětský vzdor, lhaní, drobné krádeže a útoky.

Porucha osobnosti je typická nerovnováhou chování se společenskými normami. Charakteristický je pro ni nezáměr o city druhých, trvalý postoj nezodpovědnosti a bezohlednosti vůči společenským normám a pravidlům, nízký práh pro uvolnění agrese a velmi nízká tolerance k frustraci. Mladí lidé s touto poruchou nejsou schopni trvalejších vztahů, neumí se poučit

ze zkušenosti, zvláště trestu a mají tendenci svádění viny na druhé či přivádí jiné jedince do konfliktu se společnostmi.

Asociální poruchy jsou závažnější, ale ještě nedosahují intenzity ničení společenských hodnot. Sem se řadí záškoláctví, krádeže vázané na starší věk a závislostní chování.

Antisociální poruchy jsou poruchy, které porušují veškeré společenské i právní normy. Jsou společensky nejvíce nebezpečné a vyznačují se nejvyšším stupněm narušenosti chování. Jsou spojeny s výraznou agresivitou, násilím a primárně motivovanou touhou škodit. Jsou klasifikovány jako přestupky nebo trestné činy.

Poruchy chování lze také rozdělit podle závažnosti, míry kontinuity nebo charakteru poruchového chování. A lze je rozlišit i podle toho, kde se projevují. Zda všude, nebo jen ve vazbě na určité prostředí. Z tohoto hlediska lze vymezit dvě skupiny: **poruchy chování ve vztahu k rodině a poruchy chování vázané na skupinové aktivity v partě.**

Poruchy chování se vyznačují opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Takové chování je závažnější než jen obyčejná nezbednost nebo rebelantství typické pro adolescenci. Ojedinelé kriminální činy se nezařazují mezi poruchové jednání. Porucha chování často vzniká v nepříznivém psychosociálním prostředí, v rodinách s problematickými vztahy nebo může být příčinou selhávání ve škole. Častěji se vyskytují u chlapců a v některých případech mohou vést k disociální poruše osobnosti.

Toto chování zahrnuje nadměrné rvačky, tyranizování slabších, záměrné ubližování lidem nebo zvířatům, závažné ničení majetku, vzdorovité provokativní chování, neposlušnost, ale také zakládání ohňů, krádeže, lhaní a chození za školu.

Pro stanovení této diagnózy musí uvedené chování trvat alespoň šest měsíců. Někdy se porucha chování překrývá i s jinými chorobnými stavy. V případě náhlých výskytů poruchového chování se může jednat pouze o impulzivní projevy, které vyplývají z dětské nezralosti a často lze zabránit rozvoji vážnější poruchy krátkodobým poradenským vedením rodiny.

2.2 Typy poruch chování

2.2.1 Porucha chování ve vztahu k rodině

Do této kategorie patří poruchy, které se vyznačují disociálním či agresivním chováním, u nichž je abnormální chování omezeno na domov nebo na interakce s nejbližšími členy rodiny nebo domácnost. Charakteristické jsou těžce narušené vztahy rodič-dítě a časté krádeže věcí z domova, zaměřené na peníze nebo majetek jednoho nebo dvou určitých členů domácnosti. To bývá doprovázeno úmyslným destruktivním chováním např. rozbíjením ozdob, trháním šatů či ničením nábytku a někdy i zakládáním ohně.

Při této poruše se nevyskytuje žádná výrazná porucha chování mimo rodinu, ve většině případů vzniká v souvislosti s nějakou formou zřetelného narušení vztahu dítěte k jednomu nebo více členů rodiny. Někdy může být vyvolána konfliktem s novým nevlastním rodičem.

2.2.2 Nesocializovaná porucha chování

Tento typ je charakteristický kombinací trvalého disociálního nebo agresivního chování s výrazným narušením vztahů jedince k ostatním vrstevníkům. V podstatě jakékoliv hlubší vztahy chybí. Hlavním rysem je nedostatečné zapojení do skupiny vrstevníků. Narušené vztahy se projevují izolací od ostatních nebo odmítáním a neoblíbou u ostatních dětí. Tyto jedinci trpí nedostatkem blízkých přátel a neumí vytvářet empatické vztahy s dětmi stejné věkové skupiny. Vztahy s dospělými se vyznačují neshodami, nepřátelstvím a vzdorem. Někdy mezi nimi vznikají i dobré, vstřícné vztahy, kterým ale obvykle chybí důvěra. Jedinec páchá přestupky samostatně, výjimečně páchají osamělé děti přestupky ve skupině. Chování zahrnuje tyranizování slabších, mnoho rvaček, vydírání a násilnosti, neposlušnost, těžké výbuchy zlosti, ničení majetku a zakládání ohňů. Jejich agresivní činy bývají impulzivní reakcí na frustraci. „Takto deformovaná osobnost se utváří vlivem zanedbání dítěte v jeho nejranějším období vývoje a následným neúspěchem dítěte vytvořit významné vztahy v dětství.“ (Koudelková, 1995, s.30-31)

Často bývá přidružena nějaká emoční porucha. Při určování diagnózy je důležitější kvalita osobních vztahů než povaha přestupku. Porucha se vyskytuje ve všech situacích, ale nejvíce zřejmá bývá ve škole.

2.2.3 Socializovaná porucha chování

Tento druh se vyznačuje trvalým disociálním nebo agresivním chováním a opoziční vzdorovité a rušivé chování se vyskytuje u jedinců, kteří mají přímé vazby v rodině i mimo ni, jsou dobře zapojeni do skupiny svých vrstevníků. Hlavní charakteristikou je přiměřené trvalé přátelství s vrstevníky téměř stejné věkové skupiny. Skupina se nemusí skládat z mladých lidí, kteří jsou zapleteni do delikventních nebo disociálních aktivit, jedinec může být i členem nedelikventní skupiny, ale sám se může mimo ni chovat disociálně. I když jeho chování zahrnuje někdy tyranizování, vytváří si ve své vrstevnické skupině loajální a trvale přátelské vztahy. K dospělým a autoritám bývají vztahy špatné a jen ve výjimečných případech je tomu naopak. „Podle Jenkinse byli tito jedinci v delikvenci vychováni.“ (Koudelková, 1995, s.30-31)

Přidružení emoční poruchy je minimální.

S touto poruchou souvisí i záškoláctví, krádeže a skupinová delikvence.

2.2.4 Smíšené poruchy chování a emocí

Pro tuto kategorii je typická kombinace trvale agresivního, disociálního a vzdorovitého chování s výraznými příznaky deprese, úzkosti a emočních výkyvů.

Podle charakteru poruchy je můžeme diferencovat na **agresivní chování** (šikana, vandalismus), které omezuje práva jiných lidí a **neagresivní** porušování sociálních norem (lhaní, záškoláctví, toulání). Tyto typy poruch se mohou různým způsobem kombinovat.

2.2.5 Neagresivní poruchy chování

LHANÍ

Jeden ze způsobů, jak vyřešit osobně nepříjemnou situaci. Nejčastěji – pravá lež, která je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Slouží jako obranný mechanismus, kdy se jedinec potřebuje vyhnout potížím nebo získat určitou výhodu, kterou si nezaslouží. Bájevé lhaní pak uspokojuje na symbolické úrovni ty potřeby, které nelze jiným způsobem uspokojit. Sklon ke lhaní může být i trvalým rysem – patologická lhavost.

Z hlediska vrstevnických norem je lhaní tolerováno a hodnoceno jako přijatelné jednání. Jedinci středního a staršího školního věku chápou lhaní a podvádění jako nezbytnou obranu v situaci ohrožení.

Toto chování představuje ve školách 1,5% přestupků.

Zvláštní kategorií jsou lži zaměřené na poškození jiné osoby nebo na dosažení osobního prospěchu, které ostatní děti znevýhodní. Toto chování nelze považovat jako obranu v nouzi a bývá spojeno s některými vlastnostmi, jako je egoismus a bezohlednost.

ZÁŠKOLÁCTVÍ, ÚTĚKY, TOULÁNÍ

Toto chování (odněkud utíkat) je také jednou z variant obranného a únikového jednání. Jedinec utíká proto, že není natolik zralý, aby svůj problém řešil vhodnějším způsobem. Dané prostředí se mu zdá nepřijatelné, protože ho nějak ohrožuje. Jde o útěky z domova, ze školy či z ústavního zařízení.

Lze rozlišit několik variant útěků. Liší se projevem a motivací:

- Záškoláctví bývá spojeno s negativním postojem ke škole. Je to jednání, jehož cílem je vyhnout se nepříjemnostem v porovnání s lépe prosperujícími spolužáky. Plánované a opakované záškoláctví signalizuje odlišný socializační vývoj jedince.

Tato porucha tvoří 19,2% všech přestupků, ale bývá často spojena s nerespektováním autority a pravidel školy a pak dosahuje hodnoty 35,4%.

- Impulzivní útěky jsou reakcí na nezvládnutelnou situaci ve škole nebo doma. Vzniká tak potřeba úniku před nesnesitelným trestem, nebo od člověka, s nímž nechce jedinec žít. Útěk může znamenat varování, nebo je signálem zoufalství. Útěk je jen krátkodobý a jedinec se chce vrátit domů.
- Chronické útěky vyplývají z dlouhodobých problémů, proto bývají opakované a často plánované. S takovými útěky se setkáváme u dětí z narušených a nefunkčních rodin, kde dítě nemá citové zázemí, není akceptováno a někdy je i týráno. Dítě se domů vrátit nechce - často utíká k osobě, kde ví, že bude v bezpečí. Jiným případem jsou útěky dětí z dětského domova či diagnostického ústavu, kam jsou umístěny z důvodu duševního onemocnění.
- Toulání je dlouhotrvající opuštění domova. Objevuje se u dětí v dysfunkčních rodinách, kde není dostatečné citové zázemí. Těmto dětem na rodině nezáleží nebo ji dokonce odmítají. Toulání řeší nepříjemné životní situace u starších jedinců, kteří si už sami „umí“ zajistit živobytí (často tak, že kradou nebo prostituuji).

Útěky a toulání představují jen 1,4% přestupků české mládeže.

KRÁDEŽE

„Krádež lze chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení jednoho z práv druhého člověka nebo společnosti“. (Vágnerová, 2004, s.795) Krádež bývá záměrná a proto o ní můžeme mluvit až u dětí na určitém stupni rozumové vyspělosti, kdy chápou pojem vlastnictví. Často je spojena s projevy násilí (např. při přepadení). Podle určité sociální vrstvy nebo etnika se můžeme setkat s různými názory. Některé subkultury nepovažují krádež za závažný přestupek a případné potrestání jim připadá nespravedlivé.

U mladších jedinců se objevují zejména neplánované a příležitostné krádeže. Vznikají u nich impulzivní reakce, náhle mají potřebu vlastnit věc, která se jim líbí. Plánované a předem promyšlené krádeže se obvykle vyskytují u jedinců staršího věku. Nejčastější bývají krádeže v partě, kdy zloděj má podporu ostatních členů skupiny a krádež nepovažují za porušení norem.

Výrazný nárůst krádeží se objevuje po 12. roce věku a celkově představují 38% všech přestupků.

Cíl a motivace ke krádeži může být velice variabilní:

Jedinec krade pro sebe – má potřebu získat něco, čeho nelze dosáhnout jiným způsobem, někdy krade proto, že se jinému způsobu uspokojení svých potřeb nenaučilo. V krajních případech krade z pudu sebezáchovy (když rodina selhává, obstarává si jídlo, pití a ošacení samo). V dysfunkčních rodinách, kde děti citově strádají, slouží krádeže jako náhradní prostředek uspokojení.

Jedinec krade pro druhé – má potřebu být akceptován a dosáhnout vyšší prestiže mezi vrstevníky. Tento způsob prosazování se vyskytuje u jedinců, kteří jsou pro ostatní neatraktivní. Krádeže se uskutečňují mimo teritorium skupiny např. doma. Ke krádežím může být dotyčný donucen např. šikanou nebo partou, která toto chování považuje za žádoucí.

2.2.6 Agresivní poruchy chování

Agresivní chování je nevhodný způsob k dosažení obecně přijatelného cíle. Dochází k porušování sociálních norem a omezování základních práv ostatních. Násilné chování bývá

zaměřeno vůči lidem, ale i zvířatům a věcem. Proti lidem představují násilné činy 18,4% a jedná se o hrubé a surové fyzické napadání slabších nebo rovnocenných vrstevníků.

ŠIKANA

Specifickou variantou tohoto chování je šikana, která na rozdíl od impulzivních rvaček bývá plánovaná a je spojena s uspokojením z vlastní nadřazenosti nad slabším jedincem.

„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit“. (Vágnerová, 2004, s.798)

Je to projev zneužití moci, kterou jedinec ve skupině nějakým způsobem získal. Šikanující agresor bývá fyzicky nebo psychicky zdatný, ale neustále má potřebu předvádět se a ukazovat svou převahu před ostatními. K ostatním se chová podezíravě a bezohledně, nemá dostatečně rozvinuté svědomí, proto se za své chování necítí vinen, má potřebu sebeprosazení a návyk řešit všechno násilím.

Šikanovanou obětí bývají tiché, plaché a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Obvykle jde o samotáře nebo jedince, které ostatní považují za nesympatické a „divné“.

Oběť se nedokáže bránit a proto se agresor nemusí obávat žádného trestu. Společenská tolerance šikany je značným problémem. Využívání slabších je často považováno za normální, a proto mu zbývající členové skupiny nebrání. Popírání šikany lze chápat jako obrannou reakci, když se šikanovaný jedinec cítí bezmocný a nedovede tento problém řešit.

51% adolescentů přiznává, že by proti šikaně aktivně nic neudělalo.

V některých sociálních skupinách (v armádě, ve vězení) se stala šikana součástí jejich norem a je považována za rituál, který je přehlížen a tolerován.

Je několik variant šikany:

- fyzické násilí a ponižování
- psychické ponižování a vydírání
- destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti

Důsledkem šikany může být ohrožení psychického i somatického zdraví oběti, neboť šikana je silným sociálním stresem.

VANDALISMUS

Tento termín poprvé použil H. Gregoire, biskup z Blois v roce 1794 pro hrubé a zbytečné ničení hodnot. Tento význam si uchovalo do současnosti. Hrubé ničení a poškozování se týká nejen neživých objektů (lavičky v parku, telefonní budky a zaparkovaných aut), ale terčem vandalských aktivit mohou být i živí tvorové. Ubližování zvířat je považováno za zvláštní podobu vandalismu.

Cíl či potřeba pachatelů je jenom pobavit se a provokovat, vandalismus jim nepřináší žádné materiální obohacení. Je to destruktivní a likvidační chování, kdy terčem útoku jsou předměty nebo živočichové, kteří nedělají žádné problémy, vyznačují se bezbranností a snadnou dostupností.

Vandalské činy vyvolávají v okolí silné negativní reakce, veřejnost bývá šokována a klade si otázku „proč“. A právě tento rozruch drží vandalství při životě. Není nijak specificky motivován, žije sám ze své podstaty. Nevypočitatelný, nesmyslný násilný akt proti bezbrannému terči vzbuzuje ve svém okolí pozornost a to přináší pachateli pocit spokojenosti. Vandalové nejsou psychicky nemocní či nějak narušení jedinci, ví přesně co dělají a bez pocitů viny. Příčina agrese se často spatřuje v nepříznivých vlivech prostředí – příliš mnoho stresů, konfliktů, problémů v rodinách a školách, atd.

ŽHÁŘSTVÍ

Porucha zahrnuje mnohočetné žhářské činy nebo pokusy o založení požáru majetku a trvalý zájem o předměty se vztahem k ohni a hoření. Někteří jedinci mají zájem o protipožární zařízení a členství v hasičských sdružení.

Podle Hobeho a Storzera, kteří dělali studii života žhářů, lze rozdělit pachatelé do 5 kategorií:

- Arogantně sebevědomí – agresivní pachatel – jeho motivací je chuť se „vyřadit“.
- Afektivní pachatel – motivací je pomsta, vztek, ponížení nebo uraženost.
- Kompulzivní pachatel bez specifické motivace – není konkrétní motiv.
- Žhář s uvědomovanou sexuální motivací – u něj dochází k sexuálnímu vzrušení při požáru.
- Duševně chorý pachatel – žháří s psychickou poruchou

Tito pachatelé jsou typičtí neklidnou náladou, která se založením požáru mění na pocit uvolnění a úlevy. Propojenost s jinými kriminálními činy se u těchto pachatelů vyskytuje jen výjimečně.

Někteří autoři uvádějí jako motiv k zakládání požárů tzv. „lechtání nervů“, což tvoří několik pohnutek jako je např. radost z ohně, vyvolání neklidu z akce nebo sebeuplatnění při hašení požáru.

Povahovým rysem žháře je plachost - neútočí na nenáviděnou osobu přímo, ale na její majetek.

„U pachatelů, kteří založili rozsahem ohromné požáry (části měst), bývají zjišťovány deficity v oblasti sociálních schopností, nižší inteligence, což vede k selhávání tváří v tvář jinak běžným životním frustracím“. (Čírtková, 2004, s.217)

2.2.7 Další poruchy: Poruchy příjmu potravy

Porucha příjmu potravy zahrnuje dva jasně vyhraněné syndromy: mentální anorexii a mentální bulimii. Můžeme sem zařadit i přejídání, pokud je sdruženo s psychickými poruchami.

MENTÁLNÍ ANOREXIE

Porucha charakteristická úmyslným snižováním váhy se vyskytuje u dívek, ve výjimečných případech i u dospívajících chlapců. Základní příčiny nelze přesně vymezit, ale podíl na vyvolání má působení sociokulturních a biologických faktorů. Nemoc je provázena podvýživou, metabolickými změnami a poruchou tělesných funkcí. Mohou být přidruženy depresivní symptomy a rysy poruchy osobnosti.

MENTÁLNÍ BULIMIE

Mentální bulimie je charakteristická opakujícími se záchvaty přejídání, následně vyvolaným zvracením a přehnanou kontrolou váhy. Psychopatologie spočívá v chorobném strachu z tloušťky, pacient si určí přesně vymezený váhový práh. Tato porucha se vyskytuje u dospívajících dívek a někdy je možné pokládat jí za následek mentální anorexie.

3 VLIVY PROSTŘEDÍ

Rozvoj **dědičných předpokladů** závisí na působení vnějších vlivů. Interakce vrozených dispozic a vnějších vlivů je individuálně variabilní a proto není vývoj nikdy úplně stejný.

Vlivy prostředí nepůsobí vždy stejně. Jedinci se stejnými dědičnými předpoklady mohou reagovat na stejné podněty různě. Vlivy prostředí působí odlišně i v různých vývojových fázích, protože jsou pokaždé zpracovány jinak. V průběhu života existují kritická období, při kterých je jedinec více citlivý na určité vnější vlivy. Dospívání je kritickým obdobím pro rozvoj vlastní identity.

V procesu vývoje má důležitý význam **aktivita jedince**. Žádný člověk není jen pasivním příjemcem různých podnětů, ale je i aktivním subjektem. Působí na své prostředí, ovlivňuje ho a přetváří a modifikuje tak některé vnější vlivy, které na něj působí.

Působení prostředí bude záviset jednak na podnětech samých, a jednak na způsobu, jak je každý jedinec zpracovává, reaguje na ně a jaký pro něj mají význam.

Interakcí určitých genetických předpokladů a vnějších vlivů vznikají různé standardní i abnormální varianty psychických vlastností. Určité situace mohou u hůře disponovaných jedinců působit problémy nebo dokonce narušit nějakým způsobem jejich vývoj.

Pokud je nějakým zásadnějším způsobem omezena genetická dispozice, vlivy prostředí nestačí k tomu, aby se žádoucí vlastnost rozvinula. A naopak, když jsou vlivy prostředí nedostatečné nebo nějak nepřiměřené, nemůže se jedinec rozvíjet přijatelným způsobem i přesto, že jsou jeho genetické předpoklady v normě. Vlivy prostředí mohou působit jako spouštěcí či zhoršující se faktory pro různé psychické odchylky. Závisí na nich, v jaké míře se porucha rozvine a bude se i nadále vyvíjet. Vznik psychické poruchy nebývá obvykle výsledkem jednorázové traumatizace, ale jde o kumulaci různých zátěží, které činí jedince zranitelnějším, a mohou se projevit i s určitou latencí. Rozvoj poruchy je vývojovým procesem, který závisí na vzájemném vztahu míry odolnosti (zranitelnosti) jedince a souhrnu různých vnějších vlivů. „Celá řada poruch a chorob je vysvětlována jako selhání obranných mechanismů (biologických nebo psychosociálních), k němuž došlo za určitých okolností“. (Vágnerová, 2004, s.43)

Každý jedinec je v trvalé interakci se svým prostředím a musí se těmto podmínkám přizpůsobit nebo může toto prostředí změnit, aby vyhovovalo jeho potřebám. „Adaptace na vnější podmínky je procesem trvalé modifikace psychických vlastností a projevů“.
(Vágnerová, 2004, s.43)

Vnější situace se mohou měnit a tak každý jedinec musí hledat nový způsob reagování. Adaptace znamená uspokojení vlastních potřeb a i schopnost snášet různá omezení a strádání. K adaptačním poruchám dochází, když nemohou být uspokojeny v dostatečné míře významnější potřeby jedince.

Vlivy prostředí lze rozdělit podle jejich kvality, kvantity, z časového hlediska a období, kdy vývoj jedince ovlivnily.

První vlivy se objevují již v prenatálním období. Jsou zprostředkovány organismem matky, představující primární prostředí plodu. Když je toto prostředí nějakým způsobem změněné (matka je nemocná nebo užívá např. drogy či alkohol), může dojít k poškození plodu. Poškozující faktory jsou označovány jako teratogenní. Míra jejich účinku závisí na vývojovém období, ve kterém působí, na délce trvání a na množství tohoto činidla.

V postnatálním období je jedinec ovlivňován faktory různého druhu, které lze shrnout do komplexu biopsychosociálních vlivů.

Jednotlivé složky prostředí mohou vývoj jedince ovlivnit v nestejně míře, protože působí v jednotlivých vývojových fázích odlišně.

Značný vliv mají malé sociální skupiny, které působí na jedince na přímo, prostřednictvím mezilidských vztahů. Mohou být zdrojem zátěžových i ochranných vlivů.

Nejvýznamnější sociální skupinou je **rodina**. Od matky získává jedinec první informace o okolním světě, později je pro něj celá rodina zdrojem informací, jistoty a bezpečí. Tím, že rodina jedince vychovává a rozvíjí jeho schopnosti a dovednosti, vytváří mu určitý hodnotový systém. V prvních deseti letech přijímá jedinec všechny informace od rodičů nekriticky a akceptuje jejich výklad světa i jejich názory a hodnocení. Vztahy mezi členy rodiny slouží jako model, který jedinec napodobuje a očekává, že se podobným způsobem budou chovat všichni lidé. V době dospívání adolescent zjišťuje, že jeho poznatky z dětství byly zkreslené a získává novou představu o realitě. Mění se i jeho pohled na rodiče a jiné autority, ke kterým začíná být velmi

kritický. Někdy je tato zkušenost tak traumatizující, že může narušit i jeho psychickou rovnováhu a stimulovat nevhodné chování.

Uspořádání rodinného systému a pozice, jakou v něm jedinec zaujímá, ovlivňuje adaptaci na jiné sociální prostředí. Existují různé typy rodinných systémů. Některé mohou postrádat potřebný řád nebo srozumitelnou hierarchii postavení členů domácnosti, v jiných rodinách je blokována otevřená komunikace a vyjádření svých pocitů. I když v době dospívání může adolescent pro něj nevyhovující rodinu opustit, může být jeho psychika narušena z dětství. Rodina dítěti poskytuje mnoho podnětů, které mu vytvářejí primární zkušenost, na níž závisí interpretace i prožívání dalších sociálních podnětů. Má největší význam z hlediska rozvoje psychických poruch. Pokud rodina chybí nebo má nějak narušené vztahy, stává se rizikovým faktorem a přispívá ke vzniku psychických potíží.

Vrstevnícká skupina získává v období dospívání největší vliv. To souvisí s psychickým vývojem jedince, jeho osamostatňováním a odpoutáváním od rodiny. Vrstevníci mají důležitou roli při rozvoji určitých schopností a dovedností a při sdílení společných zážitků. Žádný jedinec nemá místo ve skupině jisté, musí se umět prosadit, aby si získal ostatní a oni ho začali akceptovat. Pokud je jedinec nějakým způsobem znevýhodněn a vrstevníckou skupinou odmítán nebo získá špatnou pozici, přináší to negativní vliv na jeho sebehodnocení i sebeúctu. Někdy se tito jedinci začnou chovat nepřijatelným způsobem a nevhodné způsoby si zafixují.

V období adolescence se dospívající odpoutává z vázanosti na rodině a tuto vazbu nahrazuje vazbou na vrstevníckou skupinu. Nároky členů skupiny se ale postupně mění, protože si vytvářejí vlastní hodnoty a normy a vyžadují jejich respektování. Zvyšuje se potřeba přijetí touto skupinou a proto někteří dospívající začnou překračovat běžné normy a chovají se rizikovým nebo sociálně nepřijatelným způsobem.

Vrstevnícké vztahy vytvářejí sociální síť, která slouží jako zázemí, zdroj pomoci nebo opora v situaci nouze.

Škola je společenská instituce, která má své vlastní pravidla a specifickou hierarchii rolí. Je prostředím, které jedince určitým způsobem stimuluje a rozvíjí. Škola má určité požadavky a očekávání, které mohou být pro některé žáky těžko splnitelné. Hodnocení výkonu představuje pro žáky zpětnou vazbu, ale někdy může výrazně ovlivnit sebehodnocení jedince. Pro neúspěšné nebo špatně adaptované jedince se tak může škola stát ohrožujícím prostředím. Důležité jsou

také vztahy mezi učiteli a žáky, které mohou být oboustranně stresující. Učitel jako autorita může žáka ovlivnit různým způsobem.

Zdrojem zkušenosti je také **společnost**, resp. **sociální vrstva**, ke které člověk patří. Zahrnuje obecný vliv společnosti podle lokality, ve které žije.

Společnost se v průběhu času mění a prochází fázemi zásadních změn. „Aktuální společenské hodnoty a postoje prezentují média“ (Vágnerová, 2004, s.47)

Každá sociální vrstva je vymezena určitými hodnotami a normami a má svůj životní styl. Např. nižší sociální vrstva nepovažuje vzdělání za důležité a váží si jiných schopností. Pokud by se jedinec v tomto odlišoval, bude na něj vytvářen tlak, aby se přizpůsobil daným zvyklostem.

„Veškeré sociální vlivy působí na jedince tak, jak jejich podnětům a požadavkům rozumí, jak si je vysvětluje a jak je prožívá“. (Vágnerová, 2004, s.48)

Psychický vývoj závisí na kumulaci mnoha různých zkušeností, které jsou velice rozmanité a ovlivňují jednotlivé složky psychiky. Každý jedinec získává od narození pozitivní i negativní zkušenosti a ví, že nemůže vždy uspokojit všechny své potřeby tak, jak by si přál. Proto se musí učit, jak se s různými obtížemi a překážkami vyrovnat a překonat je. Tyto podněty jsou užitečné, protože podněcují aktivitu jedince. Pokud by byla míra zátěže natolik vysoká, že by se s ní jedinec neuměl vyrovnat, mohou podněty začít působit jako zdroj psychických potíží (pokud dochází ke kumulaci potíží nebo pokud trvají příliš dlouho).

4 PŘÍČINY PORUCH CHOVÁNÍ

Stanovení četnosti poruch chování u dospívajících je velmi obtížné, závisí to na diagnostických kritériích, která mohou být rozdílná. Hranici mezi jednoznačně vyjádřenou poruchou chování a méně akcentovanými potížemi lze definovat mezinárodními klasifikačními systémy. Jednotná kritéria chování různých společenských skupin mohou být i sociokulturně závislá. Výskyt jednotlivých poruch závisí také na vývojové úrovni, mnohé z nich jsou typické jen pro určitou věkovou kategorii. Poruchy chování se vyskytují v širokém rozmezí, od 2 do 20% dospívající populace a není pochyb o tom, že se častěji vyskytují u chlapců než u dívek.

Příčin je vždy mnoho a nelze vymezit přesně všechny a ani si představit všechny vazby mezi nimi.

„Příčiny vzniku poruchového chování mohou být různé, obvykle se zde sčítá nepříznivý vliv většího počtu různých rizik, to znamená, že jde o multifaktoriální podmínění. Tyto faktory mohou být biologické i sociální a působí ve vzájemné interakci“. (Vágnerová, 2004 s.781)

Téměř všechny osobnostní vlastnosti, většina lidských postojů a zájmů je dědičných.

Míru rizika vzniku psychické odchylky určují **genetické vloh**y. Předpokladem ke vzniku různých vlastností organismu je souhrn všech dědičných informací, který se nazývá genotyp. Konkrétní projev genetických předpokladů je závislý na působení vnějšího prostředí. Vlivy prostředí se uplatňují tím méně, čím závažnější je geneticky podmíněná porucha. Vznik určité kombinace dědičných dispozic závisí na výběru partnera, počet genů a vztahy mezi nimi vytvářejí předpoklad k rozvoji určité vlastnosti. Konečný výsledek této vlastnosti je závislý na prostředí, které může její rozvoj stimulovat nebo zpomalit.

Jedinci s odlišnými dispozicemi se od počátku svého života budou projevovat odlišným způsobem a budou proto vyvolávat nestejně reakce okolí. Tendence k nestandardnímu způsobu reagování může představovat rizikový faktor. Např. neklidní a impulzivní jedinci, kteří mají potřebu vyhledávat vzrušení působí na ostatní nepříjemně a proto jsou jimi odmítáni a negativně hodnoceni. To je často příčinou rozvoje mnoha dalších obtíží.

V období dospívání, kdy dochází k většímu osamostatňování se mohou některé genetické dispozice projevovat nápadným způsobem. Dospívající si vybírá sám své přátele, činnosti, které ho zajímají i budoucí profesi a tím si vytváří prostředí, které ho ovlivňuje. Toto prostředí, hlavně působení vrstevníků je efektivnější než vliv rodiny nebo školy, protože je ve větším souladu s vrozenými předpoklady jedince. Výsledkem bývá rozvoj některých vlastností (mnohé jsou geneticky podmíněné) a proto se zdá, že se v tomto období „děti“ výrazněji mění.

U některých jedinců může být porucha chování vyvolána **narušením struktury či některé funkce centrální nervové soustavy**. Takové poškození může být např. důsledkem porodního postižení, zánětlivého onemocnění mozku nebo úrazu hlavy.

Fylogeneticky nejmladší částí mozku je frontální kortex, který dozrává až v adolescenci. Jakékoliv jeho poškození může být závažné, protože zprostředkovává velké spektrum funkcí: je nezbytný pro řízení komplexního chování, umožňuje integrovat informace a přizpůsobit jim následující reakce (plánovat další jednání), činit rozhodnutí a uvažovat abstraktním způsobem. Závisí na něm řízení učení a paměti, ovlivňuje míru aktivity, koncentraci pozornosti a emoční prožívání.

U jedinců s poruchami chování byly zjištěny odlišnosti v diferenciaci obou hemisfér. „Zátěž organického postižení centrální nervové soustavy se projevuje především emoční labilitou, impulzivitou a nižší schopností sebeovládání“. (Vágnerová, 2004, s.782)

Tyto jedince lze snadno vyprovokovat k neadekvátní reakci, ke které dochází v důsledku narušeného sebeovládání. Biologické znevýhodnění lze chápat jako rizikový faktor zvyšující sklon k nežádoucímu způsobu chování.

Úroveň **inteligence** není faktorem, který by ovlivňoval vznik poruchového chování. Dospívající s narušeným chováním mívají o něco nižší inteligenci, ale zároveň se vyskytují i jedinci s nadprůměrnými schopnostmi. „Poruchové chování často bývá spojeno se školním selháním, na němž se významně podílejí spíše sociokulturní zanedbanost a celkově nepříznivá konstelace zátěžových faktorů“. (Vágnerová, 2004, s.782)

Velmi významný je vliv **sociálních faktorů**. Život v nevhodném prostředí představuje riziko rozvoje nežádoucích způsobů jednání. Nejdůležitějším sociálním prostředím je **rodina**, která

jedinci poskytuje základní sociální zkušenost. Jedinec si nápodobou rodičů může osvojit poruchové chování a přijmout odlišný normativní a hodnotový systém.

Rodinné prostředí u jedinců s poruchami chování je charakterizováno jako chladné s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče bývají pasivní či odmítaví, nezajímají se o potřeby svého potomka. V takových rodinách se může pak vyvinout druh nejisté vazby k rodiči a i ke světu dospělých. Jednou z příčin je i vnitřní disciplína rodiny. Rodiče poruchově se chovajících adolescentů se méně starají o vytvoření zábrán v asociálním chování jedinců a nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní – jednou je jedinec za své chování velmi přísně potrestán, jindy ho za totéž netrestají. Dalším rizikovým faktorem je nepřítomnost rodičovské postavy v rodině. Mladí lidé s poruchovým chováním pocházejí nejčastěji z rodin, kde chybí otec. Chlapec postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat, dívka postrádá model mužského chování.

Zvláštní kategorií jsou děti, které rodinné prostředí nikdy nepoznaly. Tito jedinci vyrůstali v kolektivních institucionálních zařízeních, obvykle poznali několik náhradních domovů. Deprivovaní jedinci vychovávaní v ústavech mají oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení a mají i oslabený smysl pro „civilní“ realitu. Jejich chování v době dospívání může být projevem naivity a vrstevnického vidění světa, které neměly možnost vyrůstáním v domovech korigovat (např. dlouhodobým respektováním dospělého). Adaptace na ústav je pro ně lepší než adaptace na samostatný život a proto je např. vězení pro ně vlastně známým prostředím, které upřednostňují před náročnou samostatností života na svobodě.

Jedinec může vyrůstat v rodině, kde jsou přítomni oba rodiče, žijí v příjemném a podněcujícím prostředí, v dostatku. Rodiče se k němu nechovají násilně nebo odmítavě a přesto nejsou potřeby jedince naplněny a je subdeprivován. Takový jedinec vyrůstá v rodině příliš benevolentní nebo kritické a nebo může být zapleten do rodičovských konfliktů a cítí se za ně odpovědný. Může být tlačěn rodiči do výkonů, pro které mu chybí schopnosti, nebo je manipulován do role obětního beránka ještě dříve než něco spáchá. Všem těmto „dětem“ chybí jistota, láskyplné porozumění a přiměřené vytyčení hranic odpovědnosti.

Negativně mohou působit i **jiné sociální skupiny**. Nejčastěji jde o vrstevnickou skupinu, zvláště pokud představuje asociálně zaměřenou partu se specifickými hodnotami a normami. Pokud rodina poskytuje jedinci přijatelné zázemí, není vliv party tak významný. Rodina je

do značné míry určující a jakákoliv následující sociální skupina musí navazovat na základy, které položila.

Pro jedince z dysfunkčních rodin je **vrstevnická skupina** důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež jim poskytují podporu a vytyčují meze dovoleného chování. Ale i pro jedince vychovaného funkční rodinou představuje vrstevnická skupina stresující nárok, protože chce obstát v očích vrstevníků jako „někdo“, kdo plně sdílí jejich hodnoty. Nároky skupiny bývají obvykle vysoké, nezahrnují jen určitý způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, k rodičům, k penězům atd. U jedinců frustrovaných nízkou podporou rodiny je potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou silnější než u mladistvých s dobrým rodinným zázemím. Na tyto jedince má vůdce party velký vliv a také ho využívá. U některých skupin je vstupní rituál, který často představuje spáchání nějakého trestného činu.

Party u nás vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce, méně často z mládeže bydlící na stejném místě, v jedné čtvrti. Tyto skupiny se vymykají běžným mechanismům sociální kontroly – přestanou chodit do učení či do školy, vytvoří si vlastní hodnotový systém.

Další možnou příčinou vzniku poruchového chování je **nuda a nedostatek životního smyslu**. To může být podnětem jak u vrstevnických skupin, tak i u jednotlivců z úplných a zdánlivě funkčních rodin. Nuda je často příčinou v rodinách, jejíž členové se scházejí pouze večer, nemají žádnou společnou náplň a volný čas tráví sledováním televize. Tento životní styl není pro mladé lidi lákavý, a proto si hledají zábavu a vzrušení sami, někdy až za hranicí normy přijatelného chování.

„Nemají žádnou rozumnou náplň, řekl by ten někdo, a tak se rozhodnou zdemolovat telefonní budku nebo se svézt cizím autem“. (Matoušek, 1998, s.14)

Některé nežádoucí formy **chování** vznikají u **určitých subkultur a sociálních skupin**. Dítě je vychováváno zcela odlišně a jsou mu prezentovány jiné hodnoty a normy. Tyto skupiny své jednání tolerují a dokonce jej považují za vhodné a nutné. Problémové chování mladistvých se rozvíjí v důsledku nápodoby dospělých, někdy pod jejich dohledem. Např. existují kapsářské gangy, které učí potomky zlodějským dovednostem, stejně tak jako učí jiní rodiče své děti cizímu jazyku.

Nežádoucí chování může být také stimulováno **určitým životním stylem** nebo **určitým životním prostředím**. Typická jsou sídliště, kde je nakupeno velké množství lidí a lze jen těžko rozeznat stálé obyvatele od cizích lidí. Proto se zde mladiství chovají asociálně ve větší míře než tam, kde se na anonymitu nelze spoléhat.

Od počátku 20. století se kultura nejvíce rozvíjí ve velkých průmyslových městech, kde slábne vliv rodiny a jiných tradičních institucí. Zároveň novověká západoevropská společnost klade důraz na vysokou míru osobní svobody jednotlivce. To všechno se odráží na výši zločinnosti. Na venkově a v malých městech je kriminalita daleko nižší než ve velkých městech. Kriminalita také roste ve vyspělých, tedy bohatých zemích. Oproti tomu v ekonomicky chudších zemích je na nižší úrovni.

V případě krádeží je příčinou **potřeba materiálního zisku**. Jedinec chce vlastnit to, co by určitým způsobem potvrzovalo jeho prestiž (např. značkové oblečení či elektronika) nebo mu umožňovalo žít požadovaným stylem života (trávit čas v restauracích, na diskotékách,..)

Velmi nebezpečný je i **vliv médií**. Nejvíce volného času tráví „děti“ právě sledováním televize. V televizi často dochází k samoučelnému zobrazování násilí, jeho zlehčování, někdy k vulgárnímu zobrazování sexu. Velmi často bývá i zobrazována agresivita zaměřená proti některým sociálním, etnickým, náboženským skupinám,...atd. Děti a mladiství ale nedokážou odlišit realitu od fikčního světa a to co vidí v televizi považují za normální a běžné chování.

Jednotlivé motivy se mohou překrývat a důvodů k určitému jednání může být několik. Např. jedinec může krást proto, aby získal potřebnou prestiž v partě a zároveň získává prostředky, které potřebuje na nákup žádoucích věcí.

5 MOŽNOSTI PŘEVÝCHOVY

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanovuje, že sociálně-právní ochranou dětí se rozumí v oblasti patologie chování zejména ochrana práva dítěte (nezletilého jedince)

na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Předním hlediskem je zájem o blaho dítěte. V oblasti řešení vzniklé delikvence se ochrana zaměřuje na jedince, kteří zanedbávají školní docházku, spáchali trestný čin nebo opakovaně ohrožují občanské soužití či se opakovaně dopouští útěků od rodičů.

Stanovuje povinnosti orgánů státní správy a samosprávy při působení na rodiče při výchově dítěte a projednávání skutečností, které mohou mít vliv na patologický vývoj dítěte s rodiči i dětmi. Také určuje povinnosti a postupy dotčených orgánů při řešení sociálně patologických jevů. Jedním z opatření na ochranu dětí je i povinnost podat soudu návrh na nařízení ústavní výchovy. Při výkonu ústavní výchovy je povinností orgánů sociálně právní ochrany sledovat vývoj dítěte v zařízení, do něhož bylo umístěno. V případě, že jedinec nebyl umístěn do ústavního zařízení, sleduje orgán péče jeho trávení volného času, zaměřuje se také na děti vyhledávající styky se skupinami požívající alkoholické nápoje nebo návykové látky, sleduje u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí, věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní, nabízí dětem programy pro využití jejich volného času s ohledem na jejich zájmy a možnosti, spolupracuje se školami.

5.1 Státní instituce

Základním dokumentem, který určuje a řídí výkon ústavní nebo ochranné výchovy v České republice je zákon 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Tento zákon byl novelizován zákonem 383/2005 Sb. ze dne 19. srpna 2005.

Zákon určuje, že zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou:

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

Tato zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou.

DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV

Diagnostický ústav přijímá děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou nebo na základě žádosti zákonných zástupců. Na základě zdravotního stavu a podle volné kapacity jednotlivých zařízení jsou děti umisťovány do náhradních domovů – dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů s výjimkou dětí přijatých do diagnostického ústavu na základě žádosti zákonných zástupců.

Diagnostický ústav plní určité úkoly:

diagnostické, spočívající ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností

vzdělávací, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte, které jsou přiměřené jeho věku a individuálním předpokladům

terapeutické, které směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte

výchovné a sociální se vztahují k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a sociálně-právní ochraně dětí

organizačním úkolem je umisťování dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu, nebo i mimo územní obvod

koordinační, prohlubují a sjednocují odborné postupy ostatních zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocování součinnosti s orgány státní správy, které se zabývají péčí o děti

Diagnostický ústav na základě výsledků těchto činností zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb – „program rozvoje osobnosti“.

Pobyt jedince v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.

DĚTSKÝ DOMOV

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb, plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Zajišťuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti jsou vzdělávány ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

Do domova jsou umísťovány děti od 3 let, zůstat zde mohou nejvýše do 18-tého roku. Rovněž se sem umísťují i nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU

Dětský domov se školou zajišťuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo pokud potřebují pro svou duševní poruchu výchovně léčebnou péči.

Dále domov zajišťuje péči dětem s uloženou ochrannou výchovou, nebo nezletilým matkám, které nesplňují podmínky pro zařazení do předchozí instituce.

Do dětského domova se školou mohou být děti umísťovány od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu pobytu dítěte v domově pominuly důvody pro jeho dosavadní zařazení, bývá na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova. Nemůže-li se jedinec po ukončení povinné školní docházky kvůli pokračující závažné poruše vzdělávat na střední škole nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

VÝCHOVNÝ ÚSTAV

Tato instituce pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ústav plní výchovné, vzdělávací a sociální úkoly.

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě, které je mladší, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno do dětského domova se školou.

5.2 Další instituce

Vedle již existujících státních zařízení vznikají další alternativní instituce ambulantního, krizového a internátního charakteru. Jejich základním posláním je primární a sekundární prevence. Jde například o zařízení s výchovně léčebným režimem, zařízení pro nezletilé matky a střediska výchovné péče pro děti a mládež. Zřizovatelem těchto institucí je MŠMT ČR, které vytváří náplň jejich činnosti a koordinuje působení na děti a mládež. Poradenské služby poskytují zejména instituce výchovného poradenství. Například Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR a speciálně pedagogická centra. V ČR najdeme i četná diagnostická, poradenská a terapeutická pracoviště nestátního charakteru. Například kontaktní centra pro mladé lidi v krizi, centra psychosociálních služeb, linky bezpečí a mnohé další.

STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE PRO DĚTI A MLÁDEŽ:

Tyto nově vzniklé instituce se snaží reagovat na úkoly v oblasti sociální prevence a prevence sociálně patologických jevů mezi mládeží. Za jeden z důvodů poruch chování je možno považovat důsledky dřívějšího postupu při řešení problémů, kdy místo systematické prevence směrem k dítěti a rodině jako celku se preferovalo dlouhodobé vytržení dítěte z rodinného prostředí a s jeho následnou izolací v ústavní péči. Právě tento chybějící článek v péči narušeného jedince se snaží Středisko výchovné péče pro děti a mládež zaplnit. Středisko poskytuje všestrannou výchovnou péči dětem a mládeži s negativními jevy chování, pokud je to nutné, tak i ústavní výchovu nebo výchovu ve specializovaných zařízeních.

K programu sociální prevence a prevence kriminality mladistvých patří i další rozšiřování dosavadní sítě středisek, zejména v oblastech s vyšším výskytem sociálně patologických jevů.

Středisko poskytuje kromě ambulantní a internátní péče i poradenskou péči mladistvým, jejich rodičům i učitelům. Zařízení má v programu také péči o mladistvé alkoholiky a narkomany. Úzce spolupracuje s psychiatrickými odděleními.

Sociálně výchovná ústavní péče a terapie je určena jedincům s různým stupněm poruch chování převážně z problémových či dysfunkčních rodin. Střediska doplňují a korigují rodinnou výchovu, poskytují pomoc, když rodina výchovu zanedbává.

Při pravidelném docházení jedince do střediska nebo úspěšném zvládnutí terapie při ústavní péči je možné docílit nápravy a odstranění obtíží, jež se vyskytovaly v chování a v oblasti psychosociální oblasti jedince.

5.3 Možnosti prevence a převýchovy, nápravy ve světě

V Austrálii je národní program NEPS, který soustřeďuje celou řadu dříve oddělených programů do jediné soustavy. Zabývá se problémy rizikových dětí a hlavním cílem je zlepšení výsledků vzdělávání u všech dětí. Jednou jeho částí je program STAR, jež má za úkol udržení mládeže na školách. Ke spolupráci se připojují i další organizace, které jsou v kontaktu s centry pro mládež, nebo úřady sociální péče a obchodní agentury.

AUSTUDY je program podpory rodin, který poskytuje i finanční pomoc a hlavně poradenské služby rodinám.

V Německu se na školy hledí jako na ústřední jádro, kolem kterého se soustřeďuje život dítěte. „Život v okolním světě“ vede ke spolupráci mezi školami a službami sociální péče o mládež. V posledních letech byl zaveden systém pomoci mladým lidem, ten poskytuje různé programy, které poskytují sociální služby mladistvím.

Spojené státy rozšiřují úlohu škol v tom, že žáci musí mít přístup ke zdravotním službám i ke službám sociální péče dostupných na klinikách či zařízeních sociální péče.

V Evropě je zajišťování studentů obvyklé stejně jako v USA.

Ve Finsku je cílem vytvořit ze škol „miniaturní státy sociálního blaha“, které by fungovaly jako sociální poradny a poradny pro volbu povolání.

5.4 Projekty podporující vstup mladistvých na trh práce

Pro mládež neschopnou plnit běžné podmínky vzdělávacího systému, u které je vyšší riziko kriminality se v západní Evropě zkouší programy, které se snaží přivést mladé lidi k běžným společenským normám a uplatnění.

V Rotterdamu je realizován projekt, který se zaměřuje na jedince, u nichž je vysoká pravděpodobnost selhání v běžném vzdělávacím systému. Základním cílem je snížit počet dětí, které nedokončí své vzdělání, zlepšit spolupráci mezi vzdělávacím systémem a zaměstnavateli a zavést postupy, které by odpovídaly potřebám rizikové mládeže.

V Holandsku vznikl projekt, který si klade za cíl zabránit tomu, aby mladí lidé vypadávající ze vzdělávacího systému zůstávali „viset ve vzduchu“. Cílem je posílit vazby mezi školami a průmyslem.

6 PREVENCE PORUCHOVÉHO CHOVÁNÍ

Výrazem prevence chování máme na mysli především psychologické, pedagogické a sociální působení na jedince, kteří se ještě nevhodného chování nedopustili, ale podle určitých známek lze soudit, že k němu mají trvalejší sklon, nebo na mladistvé, kteří se již přestupku či trestného činu dopustili. Medikamentózní léčba zde nemá příliš velký význam.

Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách. Mnohým rodičům při výchově pomáhají centra zaměřená na práci s rodinami s problémovými dětmi. V pozdějším věku přebírá výchovnou funkci škola, které poskytují pomoc výchovní poradci, pedagogicko-psychologické poradny nebo střediska výchovné péče. Škola sama má velmi málo možností, jak problematickou rodinu ovlivnit, je omezena na poradenskou činnost, proto rizikovým rodinám pomáhají i sociální kurátoři. Preventivně mohou působit i nevládní organizace a další instituce zabývající se rizikovou mládeží nebo oddělení sociální prevence při magistrátech, která vytvářejí příležitosti pro různé aktivity volného času. U jedinců s poruchami chování je možné použít i některé z metod individuální či skupinové psychoterapie, především kognitivně-behaviorální, nebo ho můžeme zařadit do specializované třídy, kde je možnost individuálního pedagogického působení mnohem větší. Pokud uvedené způsoby řešení nepostačují, bývají soudem nařizována opatření ve formě ústavní či ochranné výchovy. V současné době je možný i dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu, který se uskutečňuje na žádost rodičů, kteří nezvládají výchovu problematického potomka.

Preventivní působení má také představa trestního práva, speciálně trest odnětí svobody. Časté diskuze o znovuzavedení trestu smrti slouží nejlépe na odstrašení potenciálních pachatelů od nevhodného chování.

Všechna tato preventivní opatření a působení se zařazují do tzv. primární a sekundární prevence, která je nemyslitelná bez podpory alternativních životních programů, odklánějících rizikové jedince od stylu jejich života, který by mohl vést k jejich společenské degradaci. Nejhorší strategií jsou pokusy ovlivňovat ohrožené jedince pouhým poskytováním informací. Ochota přijímat poznatky je závislá na postoji dětí k tomu, kdo je poskytuje. Pokud předává

poznatky dětem neoblíbený učitel, nemá naději ovlivnit jejich mimoškolní chování. Ještě důležitější je míra vlastní angažovanosti dítěte v situaci učení. Poznatek je účinnější, je-li spojen s přímou zkušeností dítěte. Samozřejmostí je také věková přiměřenost vzdělávacího programu.

PREVENTIVNÍ PROGRAMY

„Efektivní preventivní programy nestavějí na didaktice obecných pouček, snaží se posílit jak sociální kompetenci dětí, tak i kompetenci jejich rodičů, kompetenci učitelů a vychovatelů i kompetenci vrstevníků – zejména těch, kteří jsou v neformálních skupinách dětí přirozenými vůdčími osobnostmi“. (Matoušek, 1998, s.262)

Preventivní skupiny můžeme rozdělit do pěti nebo šesti skupin:

- předškolní programy
- programy určené rodičům
- programy vázané na školu
- vrstevnické programy
- komunitní programy
- + programy podporující pracovní uplatnění

6.1 Předškolní programy

Godson rozlišuje tři přístupy, které jsou prosazovány ve školách na celém světě. První přístup zdůrazňuje široké občanské vzdělávání a jeho cílem je vychovat dobré občany, kteří se budou podílet na vládnutí ve své zemi. Druhý přístup považuje za významné vzdělávání v právu a jeho správné uplatňování ve společnosti. Třetí přístup tvoří morální vzdělávání. Jedinci se učí využívat různých příležitostí k morálním rozhodnutím a i zaujímat stanoviska k nevhodnému chování jiných lidí.

Programy školní prevence se snaží minimalizovat predelikventní a delikventní chování dětí na školní půdě a snaží se je poučit o případných následcích jejich kriminálního chování mimo školu (např. krádeží). Děti se také připravují na setkání s kriminalitou jiných lidí a programem jsou poučeni, jak v takovém případě jednat.

Preventivní vliv mohou mít i programy, které se nezabývají kriminalitou. Jsou to programy, ve kterých se děti učí sociálním dovednostem. Osvojují si jak se dá neagresivně odvrátit

agresivní chování někoho jiného, jak se může něco odmítnout či říct někomu, že se něco nemá dělat. Některé programy spočívají v přehrávání určitých společenských rolí, přičemž jsou děti nahrávány na videorekordér a pak svůj „výkon“ samy hodnotí. Podobný je i program na posilování schopnosti řešit problémy. Probíhá formou diskuzí v malých skupinách, kde se děti učí vnímat a respektovat názory druhých a vytvářet mezi sebou kompromisy. Tyto programy zlepšují atmosféru třídy, kooperativu dětí, zlepšují výsledky vzdělávání a snižují míru asociálního chování.

U rizikových dětí z nefunkčních rodin nebo asociálně se chovajících part je lepší a někdy i nutný individuální přístup. U těchto dětí se pak výcvik opírá o jejich konkrétní situaci, bere v úvahu jejich vrstevnické vztahy a postavení ve škole.

V dalších programech se děti učí rozumět principům práva a právního procesu. Často jsou jeho součástí policisté, sociální pracovníci, nebo i vězňice, které děti navštěvují. Školy, v nichž je dětem poskytován dostatek individuální pozornosti, v nichž je posilována spolupráce mezi dětmi a zároveň je posilována vazba každého dítěte na školu, školy, v nichž se učitelé plně angažují na výuce a poskytují dětem poradenské a jiné služby propojující školu s rodinou a komunitou, jsou školami, které odvracejí riziko, že se jejich studenti vydají na kriminální dráhu.

Mnoho o škole prozrazuje i fyzické školní prostředí. Zanedbané a poničené zařízení školy je jasným signálem školy o kulturu, odpovědnost a řád a jen těžko si lze představit dobré vztahy a zájem učitelů ve škole.

Cílem předškolních programů je také připravit na školní docházku ty děti, pro něž by vyučování mohlo být příliš náročné, a které by proto mohly dříve nebo později ve škole selhávat. Tyto děti by měly být programem motivovány pro své vzdělávání a mají si osvojit strategie vedoucí k úspěchu.

V některé literatuře jsou tyto programy označovány jako programy Head Start. Jsou nabízeny jeden až dva roky před začátkem školní docházky dětem z ohrožených rodin nebo dětem z chudých městských čtvrtí. V podstatě jsou hrou na školu, ve které mají děti velkou volnost a výuková zátěž je minimální.

6.2 Programy určené rodičům

Programy se zaměřují na poskytování poradenských a terapeutických služeb rodičům rizikových dětí. Některé z nich poskytují své služby specificky podle potřeb jednotlivých rodin –

např. Syrakuský program rozvoje rodin, který poskytuje své služby v denním centru sociálně slabým rodinám po dobu prvních pěti let života dítěte. Jiné programy mohou být jakousi školou pro rodiče – např. projekt Žijeme s dětmi. Všichni rodiče nejprve studují stejnou příručku o výchově, a poté se zaměřují s terapeutem na problémy, jimiž trpí jejich dítě. Po druhé světové válce byla v Evropě i USA zkoušena celá řada programů, jež ovlivňovaly jak rodinu, tak samotné dítě. V sedmdesátých letech vznikají tzv. Školy pro rodiče, které teoreticky mohou předcházet nevhodným výchovným strategiím v rodinách rizikových dětí. Tyto školy se opírají o doktrínu některé z rozšířených psychoterapeutických škol. „Společným cílem je naučit rodiče rozlišování situací, kdy má problém dítě a kdy sám rodič, omezit neuvážené zkratkovité jednání rodičů, posílit rodičovskou schopnost vnímat potíže dítěte a jejich zdroje a naučit rodiče neagresivnímu podpůrnému reagování na nežádoucí chování dítěte“. (Matoušek, 1998, s.265)

V některých zemích jsou zakládána Centra pro podporu rodiny, jež jsou určena pro ovlivňování tzv. mnohoproblémových rodin žijících v chudých čtvrtích velkoměst. Centra nabízejí návštěvní služby v rodinách, programy pro rodiče, děti nebo celé rodiny. Cílem těchto programů je zvýšit motivaci pro vzdělání, zlepšit výsledky ve škole, zintenzivnit kontakt mezi dětmi a rodiči a tím zvýšit sebedůvěru rodičů, omezit fyzické trestání dětí a pomoci rodinám řešit problémy týkající se alkoholu, drog či psychických poruch.

Pro děti, které vyrůstají v selhávajících rodinách má velký význam docházka do specializovaného denního centra nebo i dočasné umístění do náhradní rodiny.

6.3 Programy vázané na školu

Škola je často považována za místo, kde se děti učí „jen“ znalostem nebo si osvojují postupy či řeší jasně definované problémy. Ale tím jak slábne vliv tradiční socializační instituce na děti – rodiny, slouží i v posilování těch postojů, jež jsou předpokladem prosociálního chování. Mohou ovlivňovat nejen své žáky, ale i rodiče a celé komunity. Často organizují pro děti programy mimo vyučování.

6.4 Vrstevnické programy

Vzdělávání vrstevníků tzv. „peer“ programy jsou založeny na myšlence naučit nejvlivnější žáky ve škole např. nenásilnému řešení konfliktů, a tito žáci jsou pak vzorem pro ostatní

při případných kritických situacích ve třídě. Nejdříve se používali tyto programy jako prevence drogových závislostí. V dnešní době se využívají i k prevenci násilí ve třídách a školách.

Vrstevnické programy ale mohou organizovat i různé kluby nebo spolky dětí a mládeže. Některé z nich jsou zaměřené na práci s jakýmkoli dětmi, jiné se specializují jen na rizikovou mládež. Programy mohou být skupinové nebo individuální a jejich účastí se zvyšují školní úspěchy a snižuje sklon ke kriminálnímu chování.

6.5 Komunitní programy

Komunitní preventivní programy jsou programy organizované v určitém místě, v malém regionu, ve velkoměstě je to určitý obvod, městská čtvrť. Prevence nemůže být specifická, ale musí se zaměřovat současně na všechny hrozící typy sociálního selhání. Primárním článkem této prevence je škola a hlavním cílem je předcházet školnímu selhání. Díky dlouhodobému kontaktu může škola rozpoznat, jestli má jedinec rizikovou osobnostní výbavu a nebo zda mu rodina poskytuje dostatečné zázemí.

Mezi komunitní programy patří programy nabízející skupinám mládeže smysluplné trávení volného času. Profesionálové a dobrovolníci nabízejí partám mladých lidí různé zájmové akce, organizují pro ně diskotéky nebo jim zpřístupňují různá sportoviště.

6.6 Programy podporující pracovní uplatnění

Každý mladý člověk nedokáže projít vzdělávacím systémem až do konce, tzn. vyučit se nebo ukončit střední školu maturitou. Kvůli dispozičním faktorům, vlivu rodiny, vrstevnické party atd. to nezvládne určité procento mladých lidí. Nároky na kvalifikaci jsou v dnešní době vysoké a proto rostou počty neuplatněných absolventů středních a učňovských škol.

Nejlepší prevencí nevhodného chování je pracovní uplatnění, proto se úřady práce snaží mladým lidem poskytovat profesní poradenství, jednak individuálně nebo formou skupinových besed, které někdy provádějí pracovníci úřadu práce i na školách. Podle potřeb svého regionu organizují úřady práce rekvalifikační kurzy.

Existuje již několik rekvalifikačních kurzů (např. program Šance), které se specializují na nezaměstnané a zároveň „problémové“.

Vznikají i kurzy zaměřené na osobnostní rozvoj, které mají klienty motivovat k sociálně přijatelnému uspokojování vlastních potřeb a vybavovat je dovednostmi pro možné náročné situace v budoucnu.

V naší republice je hlavním státním orgánem prevence Republikový výbor pro prevenci kriminality zřízený v roce 1993, v němž zasedají zástupci všech ministerstev a zástupci Mezirezortní protidrogové komise. Disponuje prostředky na podporu komplexních preventivních programů.

Na ministerstvu vnitra existuje odbor prevence kriminality, který má za úkol poskytovat podporu a prostředky obecním zastupitelstvům a různým organizacím, jež se zabývají prevencí.

Dále i jednotlivá ministerstva si formulují své programy, např. ministerstvo školství nebo ministerstvo práce a sociálních věcí.

Na místní úrovni mohou vznikat z iniciativy starostů nebo obecních zastupitelů komise pro prevenci kriminality, v nichž by měli zasedat zástupci státních i nestátních subjektů zainteresovaných na snižování kriminality, resp. na efektivní práci s rizikovou mládeží.

7 Výzkum

V praktické části diplomové práce jsem se zabývala poruchami chování. Poruchu chování lze charakterizovat jako „odchylku, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídajícího věku, na úrovni svých rozumových schopností“ (Vágnerová, 2004, s.784).

Poruchové chování je velice široké a zajímavé téma a v současnosti se stává aktuálnější než kdykoliv dříve.

„Ve společenských vědách a vědách o člověku existuje mnoho výzkumných otázek, na které je obtížné hledat odpovědi ptaním se jednotlivých lidí tváří v tvář. Zvláště tam, kde potřebujeme jednu a tutéž sadu otázek zadat velkému počtu lidí, bude výhodnější, když jim ji zadáme najednou – simultánně.“ (Ferjenčík, 2000, s.183)

7.1 Cíl:

Jak jsem již zmínila, předmětem praktické části je zaměření na poruchové chování. Cílem mého výzkumu bylo zjistit nejčastější formy poruch chování a stanovit příčiny a vlivy jejich vzniku.

7.2 Hypotézy:

Dříve než jsem začala vyhodnocovat vyplněné dotazníky, stanovila jsem si několik hypotéz. Pro přehlednost jsem je uvedla ke každému vyhodnocení ještě jednou.

H₁: Předpokládám, že každá střední škola řešila již nějakou formu poruchového chování.

H₂: Předpokládám, že nejčastější poruchou budou krádeže.

H₃: Předpokládám, že rodiče mají vliv na rozvinutí poruchového chování mladistvých.

H₄: Předpokládám, že u mladistvých, jejichž rodiče měli problémy se zákonem, se poruchové chování objeví také.

H₅: Předpokládám, že násilné chování (šikana) se objevuje převážně na učňovských školách nebo školách, kde jsou chlapecké kolektivy.

H₆: Předpokládám, že dívky držící časté diety mají předpoklad, že se u nich objeví porucha příjmu potravy.

7.3 Popis:

Výzkum v terénu probíhal na čtyřech různých středních školách a dvou odborných učilištích v naší republice. Dotazník byl zaměřen na druhé a třetí ročníky, tedy studenty ve věku 17-ti a 18-ti let. Záměrně byly vybrány školy v Českých Budějovicích a Prachaticích, aby se mohlo porovnat chování mladých lidí ve velkém a malém městě. Celkem bylo dotazováno 200 respondentů – 123 chlapců a 77 dívek.

Na již zmíněných šesti školách jsem se také dotazovala na poruchy chování u výchovných poradců.

7.4 Metoda:

Jako techniku pro získání dat jsem použila Metodu dotazníkovou. Dotazník je „soubor písemných záměrných otázek, sledujících poznání zcela určitých jevů (společenských, duševních) v určitém souboru osob.“ (Geist, 1992, s.70) Dále pak Metodu rozhovoru.

Pro zpracování a znázornění výsledků v podobě tabulek a grafů jsem použila Metodu matematicko-statistickou.

Dotazník:

Dotazník je nejfrekventovanější technikou využívanou pro získávání údajů a lze jej použít pro velký počet respondentů.

Při technice výzkumu dotazníku dochází ke shromažďování informací pomocí předem formulovaných a vytištěných otázek. Tato technika výzkumu je standardizovaná, explorační a formalizovaná.

Dotazník je založen na otázkách, které lze rozdělit podle stupně otevřenosti na:

- a) uzavřené – nabízí hotové odpovědi
- b) polouzavřené – nabízí různé alternativy odpovědi a zároveň žádají vysvětlení
- c) podobě otevřené otázky, nebo je možno vedle alternativ poskytnout i otevřenou možnost odpovědi

otevřené – tyto otázky dávají respondentovi velkou volnost u odpovědi, otázka má respondenta na daný jev pouze nasměřovat

Dotazník lze dělit i podle účelu – zkoumání zájmů, názorů, postojů, vybraných znaků.

Nevýhody dotazníku:

- a) subjektivní odpovědi
  - b) nucení k odpovědi
  - c) respondent může objevit záměr otázek
- návratnost dotazníku

Rozhovor:

Rozhovor je nejvhodnější metoda, pokud se chceme dozvědět informace o názorech, postojích, přáních, záměrech nebo pokud se ptáme na informaci, týkající se určité problematiky. „Rozhovor představuje zprostředkovaný a vysoce interaktivní proces získávání dat.“ (Ferjenčík, 2000, s.171) Tato metoda probíhá „tváří v tvář“, proto výzkumník ovlivňuje množství a charakter informací, které mu respondent sdělí. Při rozhovoru jsou si mluvčí rovnoprávnými partnery, kteří spolu probírají určitou otázku nebo soubor problémů. Výhodou je, že mohou jít více do hloubky a nemusejí se vázat na uzavřené otázky. Rozhovor poskytuje větší prostor pro to, aby se tázaní rozhovořili podle své potřeby.

Z hlediska počtu komunikujících osob je možné rozlišit:

- a) dyadický rozhovor
- b) triadický rozhovor
- c) skupinový rozhovor = diskuze

Z hlediska formalizované řečové výměny informací je možné rozlišit: strukturovaný, nestrukturovaný, formální, neformální, výzkumný, terapeutický, poradenský rozhovor,....

7.5 VÝSLEDKY A VYHODNOCENÍ

1. *Kolik je Vám let?*

Věk studentů				
věk	17	18	19	20
počet	115	73	6	4

Tab. 1: Věk studentů

Adolescence je druhou fází v období dospívání. Trvá přibližně od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou. Dotazník byl zadáván ve druhých a třetích ročnících, proto je nejvíce 17-ti a 18letých studentů (57,5% a 36,5%). 3% tvoří 19-letí studenti a 2% studentů je 20 let.

Průměrný věk dotázaných studentů je 18,5 roků.

Z 200 dotázaných studentů neodpověděli na tuto otázku 2.

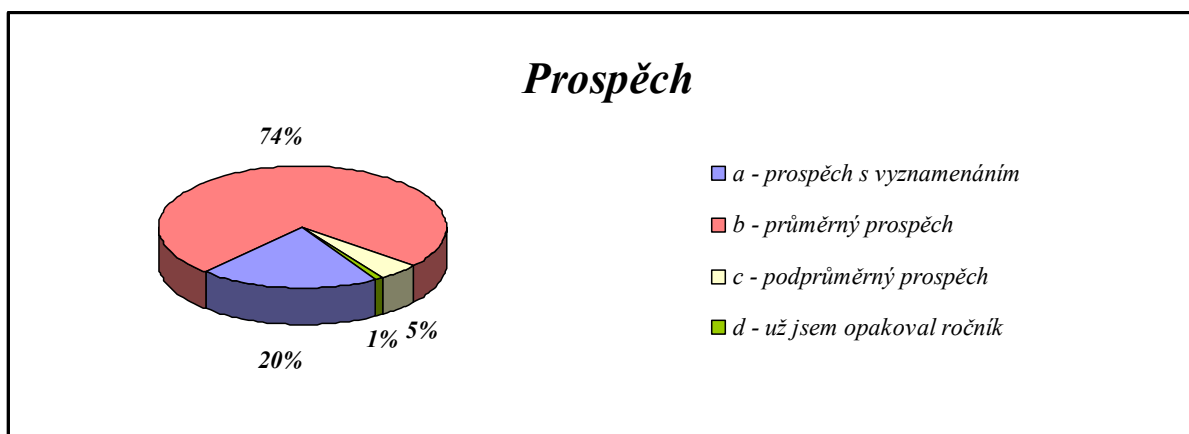
2. *Jste chlapec / dívka?*

Pohlaví	
chlapec	123
dívka	77

Tab. 2: Pohlaví studentů

Dotazník vyplnilo 61,5% chlapců a 38,5% děvčat navštěvující střední školu, střední odborné učiliště nebo gymnázium v Prachaticích a Č. Budějovicích.

3. Jaký máte prospěch?

Obr. 1: Prospěch studentů:

Nejvíce studentů je s průměrným prospěchem - 146 studentů, což tvoří 74%. Na druhé pozici jsou studenti s vyznamenáním – 39 studentů (20%): v Č.Budějovicích je počet chlapců s děvčaty vyrovnaný. V Prachaticích silně převažují s takovým prospěchem děvčata.

5% (9 studentů) má prospěch podprůměrný. 1% tvoří 2 studenti, kteří už opakovali ročník. U těchto studentů by se mohla předpokládat nějaká porucha chování, ale nenasvědčovaly tomu ostatní odpovědi.

Na otázku prospěchu neodpověděli 2 studenti.

POROVNÁNÍ PROSPĚCHU:

Prospěch studentů v Českých Budějovicích				
odpověď	A	B	C	D
chlapci	9	73	5	0
dívky	9	20	2	0

Tab. 3: Prospěch studentů v ČB

Prospěch studentů v Prachaticích				
odpověď	A	B	C	D
chlapci	7	24	2	2
dívky	16	29	0	0

Tab. 4: Prospěch studentů v PT

Při porovnání prospěchu velkého a malého města se ukazuje, že nejvíce studentů má prospěch průměrný. To je v obou městech stejné. U studentů, kteří prospívají s vyznamenáním je rozdíl. V Č.Budějovicích je počet chlapců a dívek s tímto prospěchem vyrovnaný (4,5%). V Prachaticích převažují děvčata (8%). Chlapců je pouze 3,5% s prospěchem s vyznamenáním.

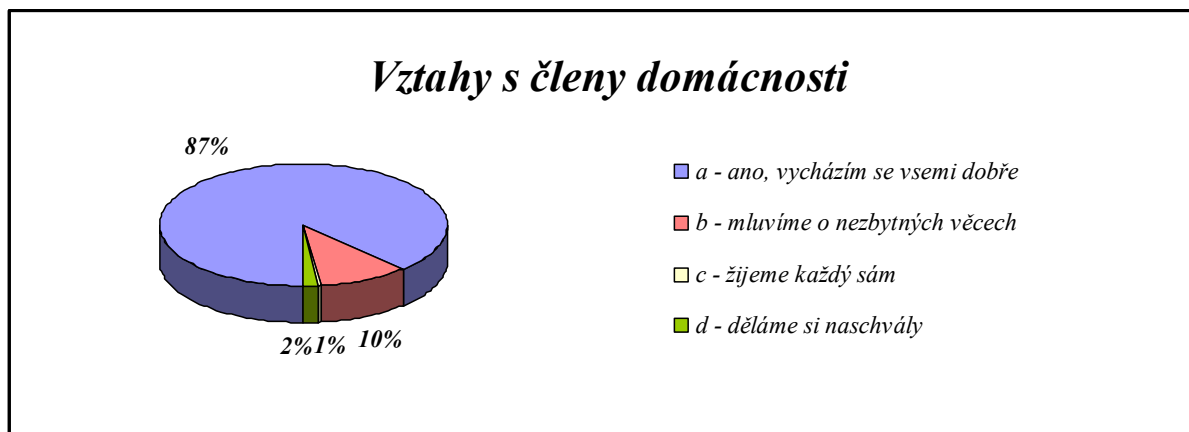
4. Čím byste chtěl/a být?

Představa o zaměstnání		
má	nemá	přibližná představa
127	65	8

Tab. 5: Volba zaměstnání

63,5% studentů má přesnou představu o svém budoucím zaměstnání. 32,5% studentů zatím neví a nemá ani přibližnou představu. 4% studentů ještě nemá jasnou představu o své práci či studiu, ale umí si přibližně představit v jaké oblasti by to mohlo být. Nejčastějším povoláním je psycholog, ekonom a právník.

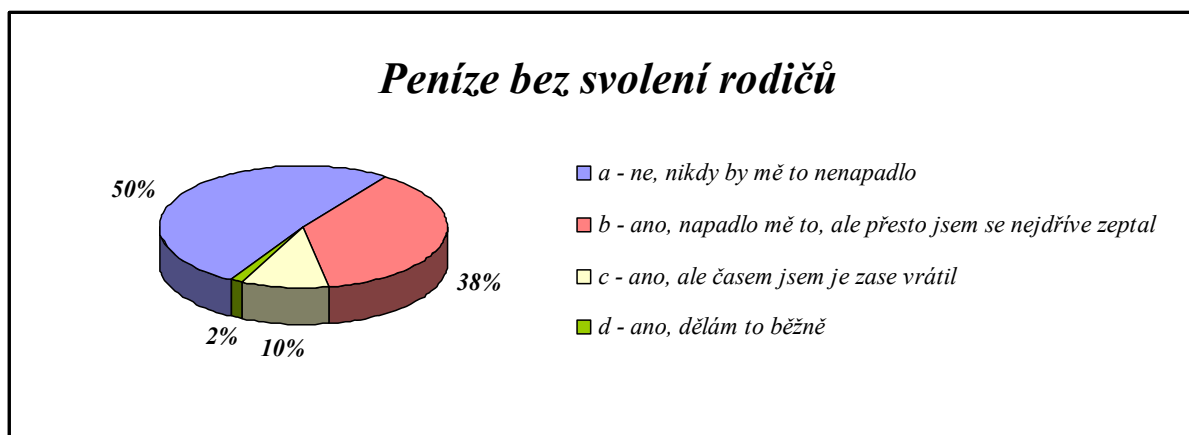
5. Rozumíte si s ostatními členy domácnosti?

Obr. 2: Vztahy s ostatními členy domácnosti

Téměř všichni dotázaní - 87%, což je 172 studentů nemá problémy v komunikaci s ostatními členy domácnosti. 10% dotázaných (20 studentů) má větší problémy v komunikaci a dochází v jejich vztahu s dospělými k častým nedorozuměním. 1%, tvoří 1 studentka, která s rodinou nežije. 2% studentů (3 jedinci) nejsou komunikace s rodinou schopny. Dělají členům rodiny naschvály, berou si peníze bez dovození rodičů, úmyslně ničí věci rodinných příslušníků, s dospělými mají velké konflikty a své problémy řeší s kamarády nebo sami, ale nikdy ne s rodiči. U těchto jedinců je pravděpodobná porucha chování ve vztahu s rodinou nebo socializovaná porucha chování. Tuto otázku nezodpověděli 4 studenti.

6. Vzal/a jste si někdy peníze rodičů bez jejich svolení?

Obr. 3: Peníze bez svolení rodičů

50% studentů by si peníze bez dovolení rodičů nikdy nevzalo. 38% studentů napadlo, vzít si peníze bez dovolení, ale jejich vychování jim to nikdy nedovolilo a raději se zeptali rodičů. 10% studentů si vzalo peníze rodičů, aniž by o tom věděli. Tito studenti, ale mají zřejmě zdroj peněz v jakékoli „nouzové situaci“ k dispozici a později je zase vrací. S rodiči vychází bez problémů. Jen u 3 studentů nasvědčují i další odpovědi tomu, že se u nich vyskytuje porucha chování (viz předchozí otázka) 3 studenti neuvodli.

7. Zničil/a jste někdy některému členu rodiny úmyslně jeho věci?

Úmyslné ničení	
ano	22
ne	175

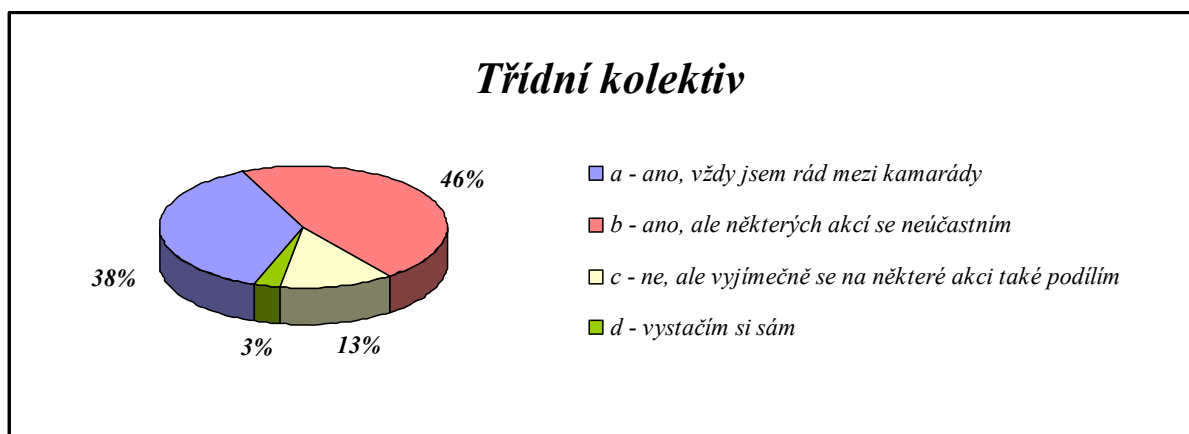
Tab. 6: Úmyslné ničení

87,5% studentů nikdy nepoškodilo úmyslně některému členu rodiny jeho věci. 11% studentů uvádí, že ano. Důvodem k takovému chování byl vztek, krátkodobá naštvanost nebo nuda.

Z těchto studentů se u 3 jedinců (dvou chlapců a jedné dívky – chce být psycholožka) objevují i problémy v komunikaci s rodiči a náznaky agresivity, ... Je tedy u nich zřejmá porucha chování ve vztahu s rodinou nebo socializovaná porucha.

Poničení věcí členů rodiny, ale potvrzují i další studenti, kteří se všemi členy rodiny vychází dobře, berou to jen jako zpestření rodinného života, jako vtíp. 3 studenti tuto otázku nevyplnili.

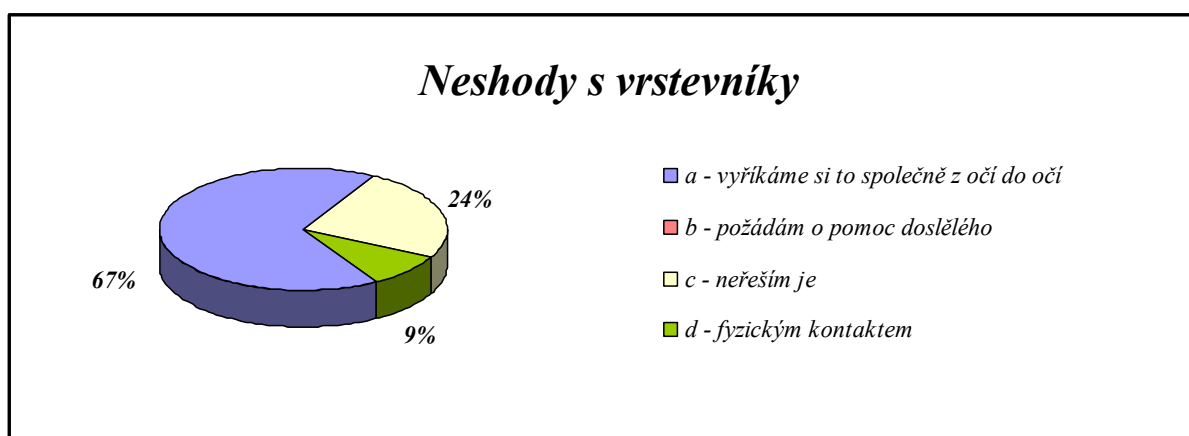
8. Vyhledáváte třídní kolektiv nebo se bez něj obejdete?

Obr. 4: Třídní kolektiv

38% studentů je neustále mezi kamarády a vůbec by je nenapadlo stranit se třídnímu kolektivu. 46% studentů je rádo mezi kamarády, ale neúčastní se všech akcí třídního kolektivu. Naopak 13% studentů se straní kolektivu a jen výjimečně se podílí na některých akcích. 3% studentů vyhledávají samotu, nemají žádné kamarády. Mezi studenty, kteří vyhledávají samotu nebo se podílí výjimečně na nějaké akci jsou 4 jedinci, u kterých je pravděpodobná nesocializovaná porucha, protože problémy se spolužáky, vrstevníky řeší fyzickým kontaktem; přitom s rodiči a dospělými vychází bez problémů. 3 studenti na tuto otázku neodpověděli.

9. Když máte neshody s vrstevníky (spolužáky). Řešíte to...?

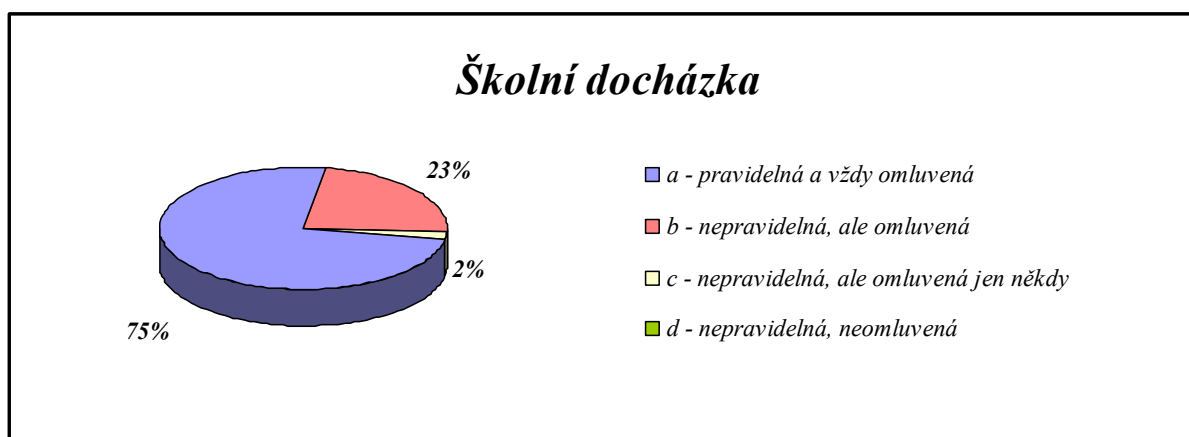

Obr. 5: Neshody s vrstevníky

67% studentů řeší problémy s vrstevníky z očí do očí. 24% studentů problémy neřeší, nechává je otevřené, je jim to jedno. 9% studentů řeší neshody s vrstevníky fyzickým kontaktem. Odpověď B) neuvedl nikdo ze studentů.

U 3 studentů, kteří řeší konfliktní situace násilím nasvědčují i další odpovědi o poruchovém chování. 4 studenti otázku nezodpověděli.

10. Vaše docházka do školy je ...?

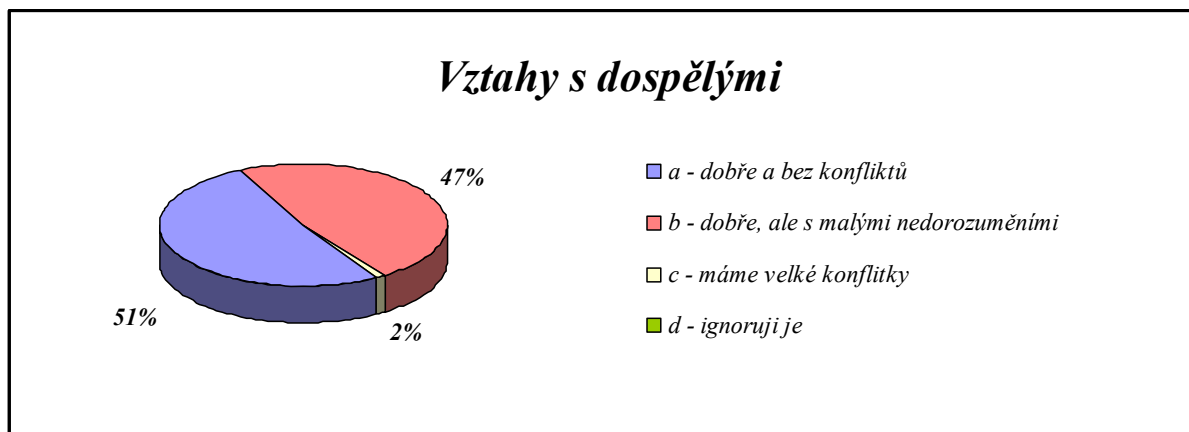

Obr. 6: Školní docházka

Pravidelnou a vždy omluvenou školní docházku má 75% studentů. U 25% studentů se objevuje docházka nepravidelná. U 46 jedinců (23%) je školní docházka omluvená, u 4 studentů (2%) je omluvená jen někdy. Odpověď D) nikdo nezaškrtnul.

2 studenti se k této otázce nevyjádřili.

11. Jak vycházíte s dospělými?

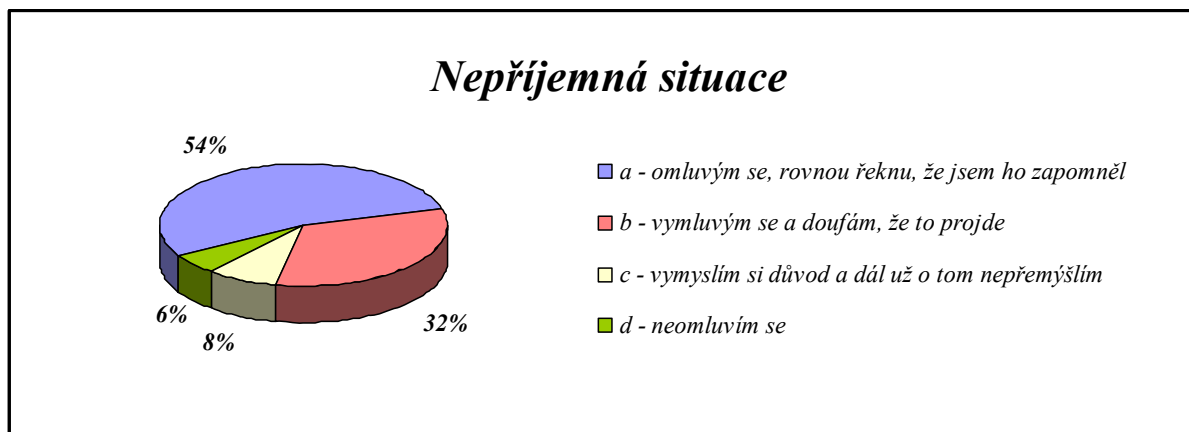

Obr. 7: Vztahy s dospělými

Velmi dobrý vztah s dospělými, bez konfliktů má 101 studentů (51%). U 94 jedinců, kteří tvoří 47% se objevují ve vztazích s dospělými jen malá nedorozumění. Vychází s nimi v podstatě dobře jen někdy se vyskytne chvilka, kdy si nerozumí. Tyto nedorozumění jsou si schopny vysvětlit a nevzniká mezi nimi dlouhodobě narušený vztah. 2% studentů přiznává, že jejich vztahy s dospělými jsou velmi špatné, nejsou schopny spolu komunikovat. Mnohem pevnější jsou jejich vztahy k přátelům. U těchto jedinců se může jednat o socializovanou poruchu chování, porucha chování ve vztahu s rodinou nebo smíšenou poruchu chování a emocí, která se taktéž projevuje vzdorovitým a disociálním chováním. Předchozí odpovědi ukazují na špatné vztahy v oblasti rodiny, proto se jedná o poruchu chování ve vztahu s rodinou. 2 studenti tuto otázku nezodpověděli.

12. Pokud se ocitnete v nepříjemné situaci (např. nemáte domácí úkol) řešíte to...?

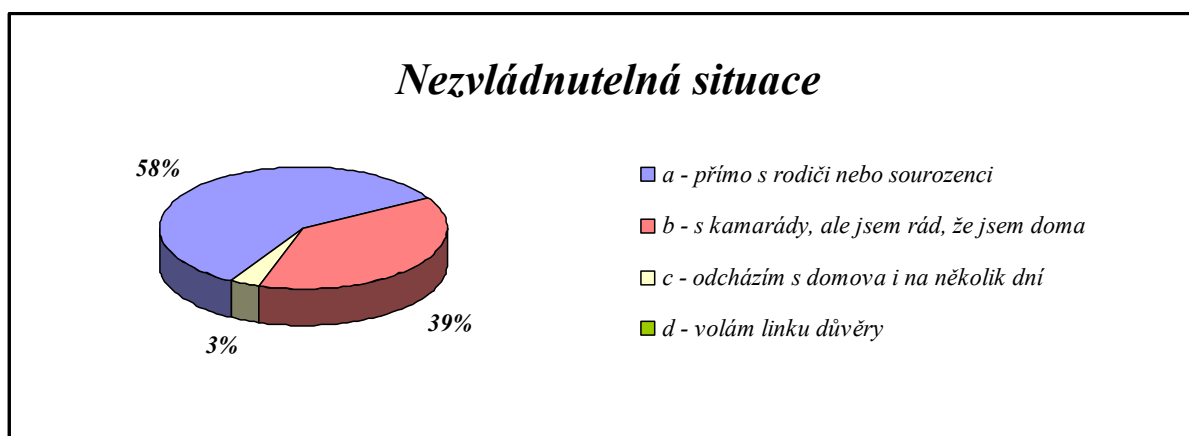

Obr. 8: Nepříjemná situace

Jeden ze způsobů, jak vyřešit osobně nepříjemnou situaci je lhaní. Toto vyřešení „prekérní“ situace používá 40% dotázaných. Některé jedince pak trápí „černé svědomí“ (32%). 8% studentů se vymluví a o svých lžích už dále nepřemýšlí, proto je možné, že se u nich vyskytuje neagresivní porucha chování – lhaní.

54% studentů nelže a rovnou se ke svému prohřešku přizná. Naopak 6% studentů se ani neomluví. 2 studenti své stanovisko neuvedli.

13. Nezávládnutelnou situaci ve škole či doma řešíte...

Obr. 9: Nezávládnutelná situace

Nepříjemnou situaci ve škole či nějaký jiný problém řeší většina studentů (58%) přímo s rodiči nebo sourozenci.

39% studentů řeší své problémy s kamarády, kterým se nestydí své problémy sdělit, protože jsou si jisti, že je pochopí. Ale nakonec jsou rádi, že jsou doma u svých rodičů, kde se cítí v bezpečí. 6 mladých lidí (3%) není natolik vyzrálých, aby svůj problém řešili vhodnějším způsobem a tak odchází z domova a vyhledávají např. svoji partu. Tito jedinci pochází z dysfunkčních rodin, což se potvrzuje v otázce č.19., proto je u nich porucha toulání pravděpodobná. Toto jednání (toulání a záškoláctví) se řadí mezi neagresivní poruchy chování. Na linku důvěry nevolá nikdo z dotázaných. 13 studentů se k této otázce nevyjádřilo.

14. Pozoroval/a jste ve škole, že by si ubližovali spolužáci navzájem nebo opakovaně jen jednomu?

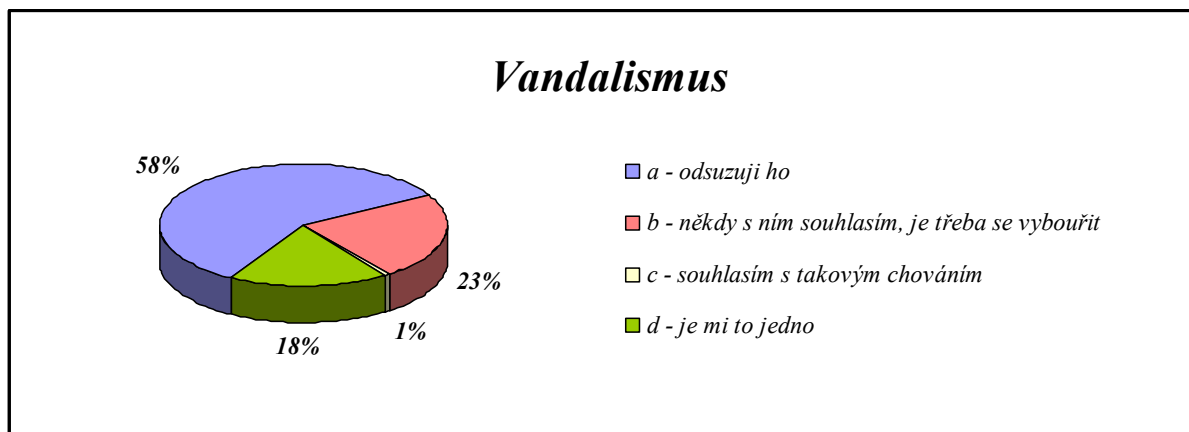
Šikana	
ano	67
ne	128

Tab. 7: Šikana

Jak ve velkém (Č.Budějovice), tak i v malém městě (Prachatice) se objevuje šikana. 33,5% studentů se zmiňuje, že někdy viděli ve škole, jak si ubližují spolužáci navzájem nebo je ubližováno opakovaně jen jednomu. Těchto 67 studentů navštěvuje převážně odborná učiliště a střední průmyslové školy.

64% studentů si není šikany vědomo. 5 studentů nevedlo.

15. Jaký máte názor na vandalismus?

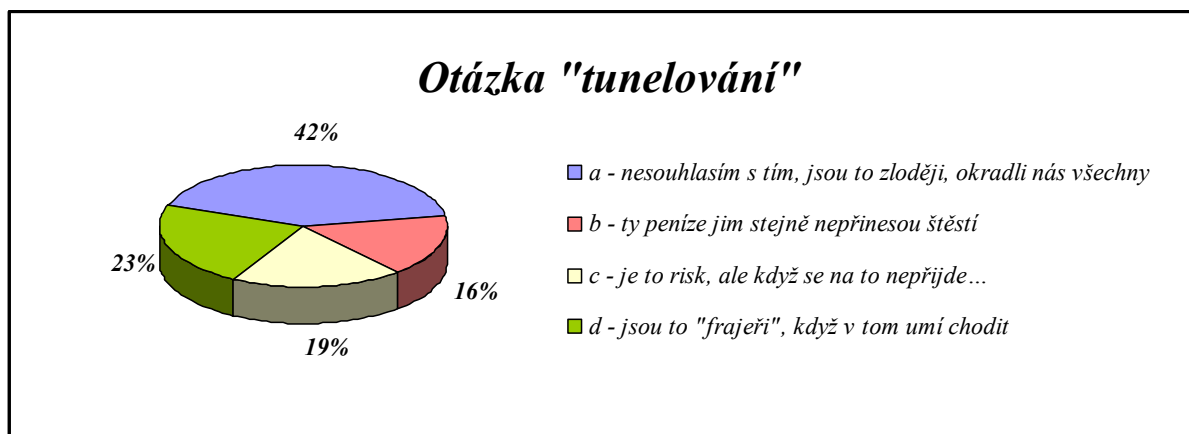

Obr. 10: Vandalismus

113 jedinců (58%) vandalismus odsuzuje a zdá se jim jako nevhodný způsob vyjádření sama sebe. 44 jedinců (23%) vidí toto chování jako neškodné „vybouření se“ a některé kresby se jim líbí. 35 studentů (18%) odpovědělo, že se o toto téma nezajímá a je jim to jedno.

7 studentů tuto otázku nezodpovědělo. 1 student (1%) s tímto chováním souhlasí. Je u něj tedy tato porucha možná.

16. Jak hodnotíte jednání „tunelářů“? (možnost obohacení se na úkor nedokonalosti zákonů)

Obr. 11: Tunelování

42% studentů s takovým jednáním nesouhlasí, protože je to vlastně okrádání nás všech a ani by se na něčem takovém nikdy nepodíleli. 16% jedinců by tento způsob obohacení napadl, ale zřejmě by ho nepoužili. Zbylým dvěma skupinám, které tvoří 42%, připadá tento způsob chování v pořádku. Vzniká tedy předpoklad, že by se u nich tato porucha mohla objevit. U 12 jedinců je i genetická vloha k tomuto způsobu chování. To se ukazuje v otázce č.18.

5 studentů tuto otázku neokomentovalo.

17. Vadilo by Vám, kdyby jste se zapletl do nezákonného jednání?

Nezákonné jednání	
ano	160
ne	33

Tab. 8: Nezákonné jednání

Převážná většina, 80% studentů by se na nezákonném způsobu jednání nechtěla podílet. 16,5% jedinců by nevadilo, kdyby se zapletli do nezákonného jednání. 12 z těchto studentů ještě uvedlo, že problémy se zákonem měl nebo dosud má někdo z rodiny. Tito studenti jsou jak z učilišť, tak i středních škol a gymnázií. Jejich počet je vyrovnaný. 7 studentů odpověď neuvádělo.

18. Měl někdo z Vaší rodiny problémy se zákonem?

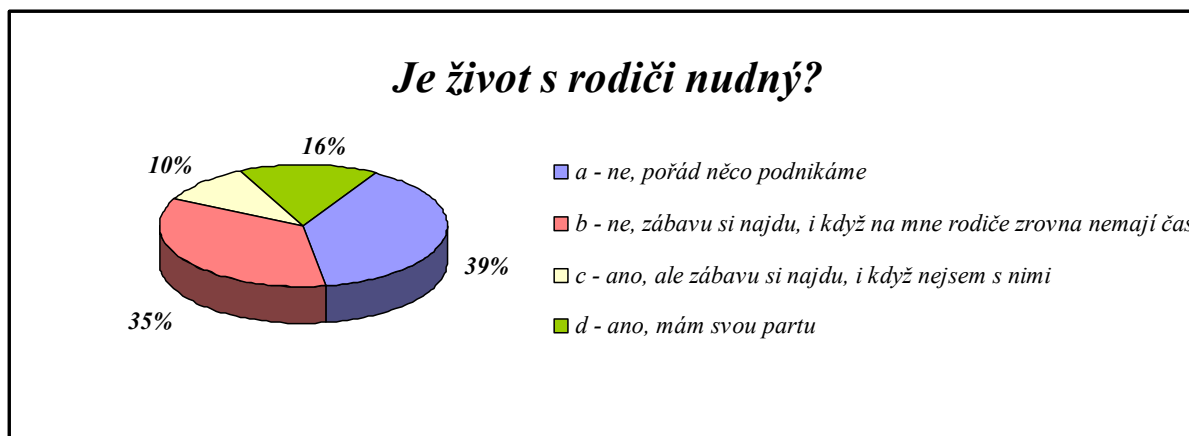
Nezákonné jednání v rodině	
ano	39
ne	156

Tab. 9: Problémy se zákonem

V rodině 78% studentů se nikdy neobjevilo nezákonné chování. Přesto je 11 studentů, kterým by nevadilo podílet se na nezákonném chování. Oproti tomu 19,5% studentů přiznalo, že jejich rodiče nebo někdo z příbuzných měl problémy se zákonem. 12 z nich potvrzuje, že by jim také

nevadilo nezákonné chování. U těchto jedinců se objevuje riziko, že právě tato genetická vloha by mohla být předpokladem pro psychickou odchylku. 5 studentů na tuto otázku neodpovědělo.

19. Máte pocit, že je Váš život nudný?

Obr. 12: Je život s rodiči nudný

V této otázce studenti hodnotili pestrost svého života, vzájemné vztahy s rodiči, to kolik s nimi tráví svého volného času. 39% studentů tráví nejvíce času s rodiči, kdy podnikají společné akce nebo mají tito studenti spoustu zájmových činností. 35% studentů si hledá zábavu samo, nenudí se, ale už netráví tolik společného času s rodiči. 10% studentů se zdá jejich život příliš nudný, rodiče na ně nemají čas a nemají ani žádné zájmové činnosti. Z těchto studentů si 3 jedinci s rodiči vůbec nerozumí (dělají jim naschvály, ničí jim jejich věci). Tito studenti jsou již zmíněni v otázce č.5, 6, a 7. Tímto se u nich porucha ve vztahu s rodinou jen potvrzuje.

16% studentů tráví svůj volný čas výhradně se svou partou a ne rodiči. U některých těchto jedinců se může vytvořit nejistá vazba ke světu dospělých a objevit se socializovaná porucha chování. 8 studentů nevedlo.

V této otázce se ukázal velký rozdíl v porovnání většího a malého města. Ve velkém městě (Č.Budějovice) odpovědělo 56 studentů, že svůj volný čas tráví převážně s rodiči nebo se zabývají nějakou zájmovou činností, zatímco v malém městě (Prachatice) si hledají mladí lidé svou zábavu hlavně sami, rodiče se věnují jen 19 jedincům.

20. Patříte do party, která má svá pravidla? (např. vstupní rituál, určité své oblečení,...)

Členství v partě	
ano	11
ne	186

Tab. 10: Členství v partě

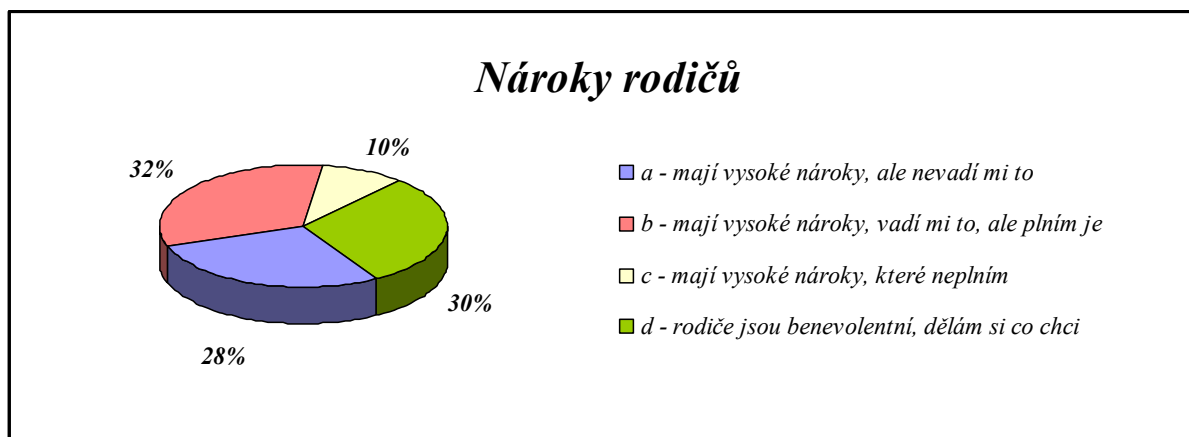
5,5% studentů patří do nějaké party, jejíž pravidla, požadavky musí plnit....tzn. stejný styl oblečení, způsoby chování,...U těchto jedinců je zřejmé, že vyrůstají v dysfunkční rodině, protože svůj čas tráví s jinými mladými lidmi raději než s rodiči a hledají u nich podporu.

Tito studenti ale nemají komunikační problémy s ostatními vrstevníky, ani dospělými a neprojevuje se u nich ani agresivní chování. Rodiče na ně nemají čas, tak nechtějí být sami.

Socializovaná porucha se u žádného z těchto jedinců nepotvrdila.

93% studentů nemá svou partu. 3 studenti odpověď neuvodli.

21. Máte pocit, že jsou na Vás rodiče tvrdí?

Obr. 13: Nároky rodičů

32% studentů má pocit, že jsou jejich rodiče nároční a požadují po nich vysoké výkony. Vadí jim vysoké nároky rodičů, ale přesto jejich požadavky plní. 28% vysoké nároky svých rodičů nevadí a 10% studentů požadavky svých rodičů neplní. 30% studentů má benevolentní rodiče a v podstatě si dělají, co chtějí. U těchto jedinců nebývají naplněny jejich potřeby a mohou být

subdeprivování. Stejně tak ale mohou vést i požadavky po vysokých výkonech ke zkratovitému nebo poruchovému chování. Podle ostatních odpovědí se ale žádné poruchové chování u těchto studentů neprokázalo. Tito studenti benevolenci svých rodičů nezneužívají. Například jejich školní docházka je pravidelná a mají i dobré studijní výsledky. V těchto případech neznamená, že by si dělali tito studenti, co chtějí. Mají jen volnější ruku v rozhodování, což jim zřejmě prospívá. 13 studentů se nevyjádřilo k této otázce.

22. Vyrůstal/a jste v dětském domově?

Dětský domov	
ano	2
ne	196

Tab. 11: Dětský domov

98% studentů vyrůstalo v úplné rodině. V dětském domově vyrůstalo 1% studentů. Jedinci vychovávaní v ústavech mívají oslabenou schopnost navazovat vztahy s dospělými i se svými vrstevníky, proto by se u těchto studentů mohla objevit socializovaná porucha nebo smíšená porucha chování. To ale nepotvrdily ostatní odpovědi, týkající se vztahů s vrstevníky a dospělými osobami. 2 studenti neodpověděli.

23. Měl/a jste úraz hlavy či zánětlivé onemocnění mozku?

Onemocnění	
ano	35
ne	163

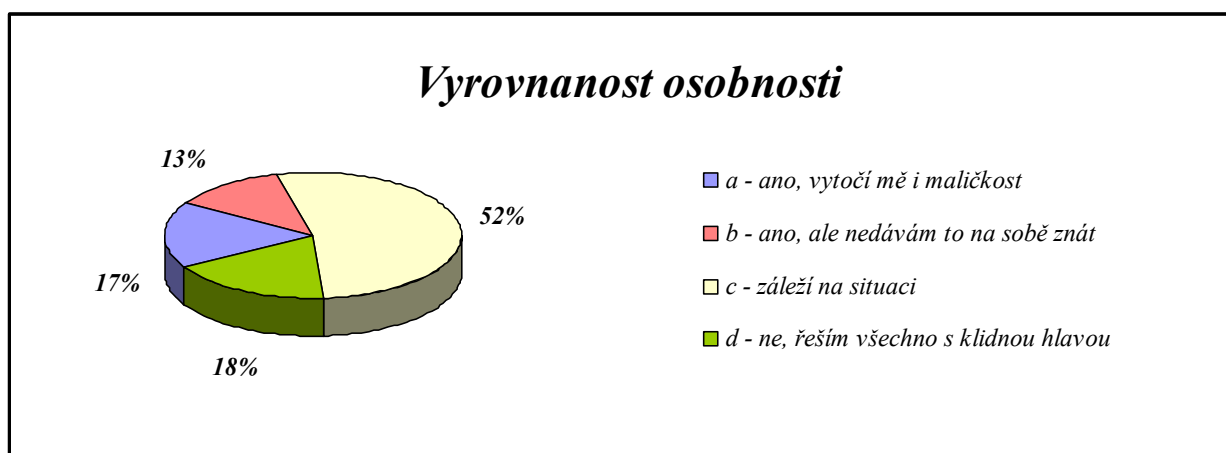
Tab. 12: Onemocnění

Zánětlivé onemocnění mozku nebo úraz hlavy prodělalo 17,5% studentů z 200 dotázaných. Jakékoliv poškození nervové tkáně by mohlo způsobit poruchy v řízení komplexního chování.

U 5 chlapců se objevila zvýšená impulzivita nebo dokonce agresivita k ostatním spolužákům. U těchto chlapců mohla po prodělání onemocnění mozku či poranění hlavy vzniknout nesocializovaná nebo smíšená porucha chování.

U ostatních (81,5%) nic nenasvědčuje tomu, že by měly nějaké problémy v chování nebo snad nějakou poruchu chování. 2 studenti se k této otázce nevyjádřili.

24. Myslíte, že se necháte snadno vyprovokovat?

Obr. 14: Vyrovnanost osobnosti

52% studentů odpovědělo, že záleží na situaci a podle toho se pak chovají. 18% studentů řeší problémy s klidnou hlavou a vše nejdříve promyslí. 17% studentů se naštvou kvůli každé maličkosti a nechají se snadno vyprovokovat. K těmto studentům patří i 5 jedinců (kteří prodělali nějaké poranění hlavy) zmíněných u předchozí otázky. Ostatních 27 studentů reaguje sice impulzivněji, ale nemají s chováním žádné problémy. 13% na sobě nedá nic znát, protože se umí ovládnout a zůstanou v klidu, ale jsou naštvaní. 10 studentů nevedlo odpověď.

25. Držíte často diety nebo si i jinak hlídáte váhu, aby jste vypadal/a dobře?

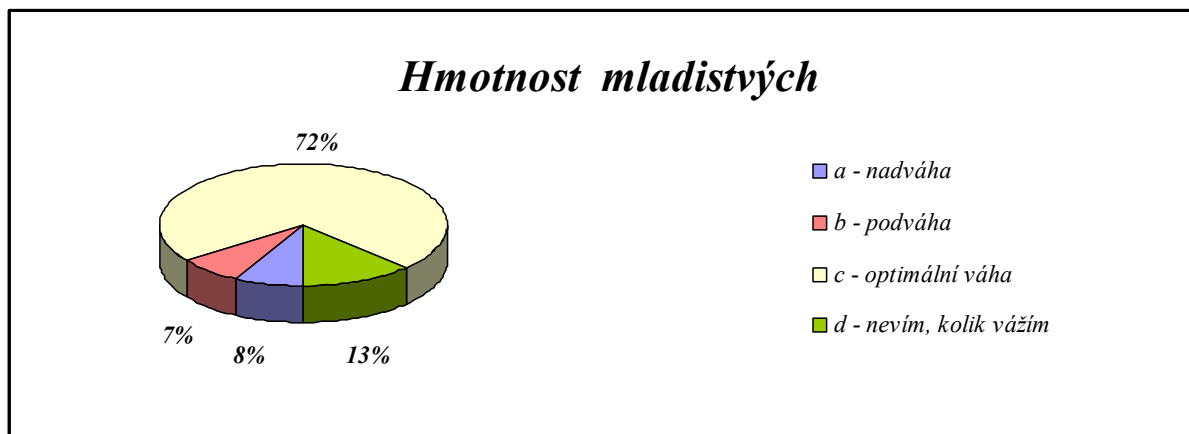
Diety	
ano	37
ne	161

Tab. 13: Diety

18,5% studentů se zabývá otázkou váhy a drží často dietu. U většiny jedinců je to ale ze zdravotních důvodů, protože trpí nadváhou. Z ostatních studentů, kteří také drží časté diety netrpí nikdo podváhou. 80,5% studentů žádné diety nedrží. 2 studenti neodpověděli.

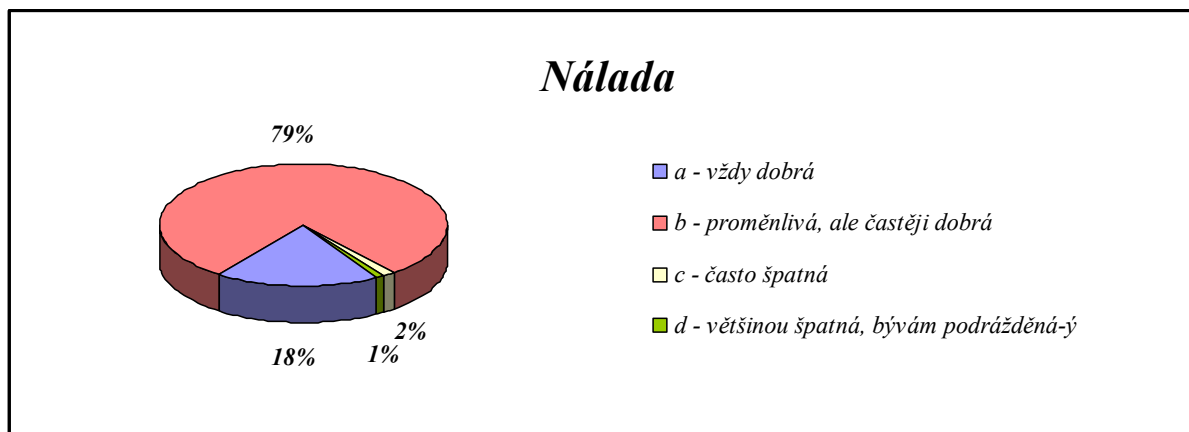
26. Trpíte...

Obr. 15: Hmotnost

72% studentů má optimální váhu. U 8% studentů se objevuje nadváha a 7% trpí podváhou. Údaj podváhy byl zaznamenán u samých děvčat. Je pravděpodobné, že by mohly trpět poruchou příjmu potravy. To ale nepotvrdily ostatní odpovědi (náladu mívají převážně dobrou nebo proměnlivou a časté diety nedrží). 5 studentů nevedlo svou odpověď.

27. Vaše nálada je...

Obr. 16: Nálada

Nejčastěji se objevuje u studentů nálada proměnlivá - 79%.

18% studentů mívá náladu téměř vždy dobrou. 3% studentů (chlapců i děvčat) mívají náladu často špatnou (2%) nebo bývají i podráždění (1%). Špatná nálada se objevuje u jedinců, kteří napsali, že diety nedrží a ani nemají podváhu.

Odpovědi u jedné dívky ale nasvědčují k možné poruše. Tato dívka drží časté diety, tvrdí, že má „optimální váhu“ a je neustále podrážděná nebo má špatnou náladu. 3 studenti se nevyjádřili.

7.6 Vyjádření výchovných poradců:

Rozhovor s výchovnými poradci probíhal na všech školách, kde byly rozdány dotazníky. Z šesti škol se poruchové chování řešilo dosud jen na jedné. Ostatní školy ještě zatím neměli žádný případ tohoto rázu. Výchovní poradci obou učilišť se zmiňují, že žádný problém s poruchovým chováním neřešili, ale je možné, že se u nich na škole objevuje šikana. To však nemají potvrzené.

Poruchové chování mi sdělila jen psych. poradkyně gymnázia. Na této škole řešili již několik případů problémového chování. Nejčastější poruchou je mentální anorexie, která se objevuje nejčastěji u děvčat kolem 17-tého roku. Těchto případů bylo mnoho. Ve třetích a čtvrtých ročnících se objevuje vždy 1 nebo 2 takové dívky. Ze začátku se tyto případy řešili s rodiči, ale protože nebyl zaznamenán žádný úspěšný konec (dívka stejně nakonec musela podstoupit léčbu v nemocnici), jsou tyto problémy řešeny konzultacemi (zatím neúspěšně) přímo se studentkami.

Druhým případem poruchového chování, který se často objevuje, je agresivita studentů a krádeže. Krádeže jsou řešeny s rodiči a agresivní chování se řeší i s psychologickou poradnou. Tyto případy se objevily dosud jen tři a všechny skončily tím, že tito jedinci museli opustit gymnázium a byli umístěni do diagnostického ústavu, kde se později jejich problémové chování potvrdilo.

7.7 Vyhodnocení hypotéz:

H₁: Předpokládám, že každá střední škola řešila již nějakou formu poruchového chování.

Hypotéza č. 1	Poruchové chování podle rozhovorů					
Porucha	Název školy					
	Gymnázium ČB	Gymnázium PT	Střední průmyslová škola ČB	Střední odborné učiliště ČB	Střední odborná škola PT	Střední odborné učiliště PT
Krádeže	NE	ANO	NE	NE	NE	NE
Porucha příjmu potravy	NE	ANO	NE	NE	NE	NE
Nesocializovaná porucha	NE	ANO	NE	NE	NE	NE
Ostatní poruchy	NE	NE	NE	NE	NE	NE

Hypotéza č. 1	Poruchové chování podle dotazníků						
Porucha	nesocializovaná porucha	socializovaná porucha	porucha ve vztahu s rodinou	záškoláctví	lhaní	šikana	krádeže
Počet odpovědí [%]	2	2	2	3	8	33,5	42

Hypotéza č. 1 se **potvrdila jen částečně**. Z dotazníků vyplývá, že poruchové chování se na středních školách určitě objevuje. To ale nepotvrdili výchovní poradci pěti škol, kteří dosud žádné poruchové chování neřešili. Poruchové chování potvrzuje jen jedna výchovní poradkyně.

H₂: Předpokládám, že nejčastější poruchou budou krádeže.

Hypotéza č. 2	Nejčastější porucha							
Porucha	nesocializovaná porucha	socializovaná porucha	porucha ve vztahu s rodinou	záškoláctví	lhaní	šikana	krádeže	poruchy příjmu potravy
Počet odpovědí [%]	2	2	2	3	8	33,5	42	0

Hypotéza č. 2 se podle výsledků **potvrdila**. Nejčastější poruchou jsou opravdu krádeže. 42% studentů z 200 dotázaných shledává tento způsob jednání v pořádku.

H₃: Předpokládám, že rodiče mají vliv na rozvinutí poruchového chování mladistvých.

Hypotéza č. 3 se **potvrdila**. Omluvená školní docházka nemusí vždy znamenat, že student byl opravdu neschopen jít do školy. Tím, že rodiče napíší bezdůvodně omluvenku svému synovi či dceři mohou nevědomky podporovat jeho/její poruchové chování. Dále se pak vliv rodiny potvrzuje na otázce č. 18. Jedinec, který vyrůstá v rodině s poruchovým chováním pak často napodobuje chování svých rodičů, aniž by si uvědomil, že to není správné. Stejně tak může ovlivnit chování adolescentů i zájem jejich rodičů.

H₄: Předpokládám, že u mladistvých, jejichž rodiče měli problémy se zákonem, se poruchové chování objeví také.

Hypotéza č. 3	Vliv rodičů		
Otázka č.	10	18	21
Počet odpovědí [%]	23	19,5	0

Hypotéza č. 4 se **potvrdila**. 19,5% studentů přiznalo, že jeden z jejich rodičů měl problémy se zákonem. Z těchto 19,5% studentů 6% nevidí na nezákonném chování také nic špatného. Tím se potvrzuje, že jednou z příčin poruchového chování jsou genetické vloh.

H₅: Předpokládám, že násilné chování (šikana) se objevuje převážně na učňovských školách nebo školách, kde jsou chlapecké kolektivy.

Hypotéza č. 5	Násilné chování - šikana					
Porucha	Název školy					
	Gymnázium ČB	Gymnázium PT	Střední průmyslová škola ČB	Střední odborné učiliště ČB	Střední odborná škola PT	Střední odborné učiliště PT
Šikana [%]	1	1	9	10	10,5	2

Hypotéza č. 5 se **potvrdila**. Z 200 dotázaných studentů se 33,5% již někdy setkalo ve škole s násilným chováním (šikanou). 23% těchto studentů navštěvuje učňovské školy a 10,5% pochází ze středních průmyslových škol. Nikdo z těchto jedinců není z gymnázia. Důvodem je, že na gymnáziu jsou třídní kolektivy smíšené a dívky agresivitu chlapců mírní. To potvrdila i již zmíněná výchovná poradkyně. Zatímco učňovské školy (s obory např. elektrikář, mechanik, instalatér,...) nebo průmyslové školy mají kolektivy chlapecké a ti nemají před kým svůj temperament mírnit.

H₆: Předpokládám, že dívky držící časté diety mají předpoklad, že se u nich objeví porucha příjmu potravy.

Hypotéza č. 6	Porucha příjmu potravy		
Otázka č.	25 (časté diety)	26 (podváha)	27 (špatné nálady)
Počet odpovědí [%]	18,5	7	3

Hypotéza č. 6 se **nepotvrdila**. Dívky, které drží časté diety nemají podváhu, ani špatné nálady. Diety musí držet ze zdravotních důvodů, protože právě naopak trpí některé z nich nadváhou.

Výchovná poradkyně gymnázia, ale potvrzuje, že v každém třetím ročníku se vždy objeví jedna nebo dvě dívky s poruchou příjmu potravy.

Závěr:

Co o sobě vypovídají tyto výsledky?

Průzkum nám ukázal, že poruchové chování se u adolescentů objevuje. Jeho míru však nelze zcela přesně určit, protože zkoumaný vzorek respondentů byl příliš malý. Přesto se potvrdila většina mých hypotéz.

V porovnání velkého a malého města nebyly zaznamenány ve výsledcích žádné odlišnosti.

V dobře fungujících rodinách, kde se rodiče věnují svým dětem a ony plní své povinnosti se neobjevují žádné problémy. Naopak v rodinách, kde rodiče nemají o své děti zájem nebo na ně nemají čas, se objevuje poruchové chování.

Kromě rodinného prostředí vzniká samozřejmě ještě spousta dalších faktorů, které ovlivňují možný vznik poruchového chování. Například je velmi důležitý i vztah studenta s učiteli nebo s jeho vrstevníky.

Téměř všechny zkoumané poruchy (socializovaná porucha, nesocializovaná porucha, lhaní, krádeže, záškoláctví,.....) byly potvrzeny. Většina z nich se vyskytovala v malém měřítku.

Menší poruchy chování by měli být řešeny v psychologických poradnách, alternativních zařízeních ambulantního typu či v jiných specializovaných centrech starajících se o problémové chování mladých lidí. Problém by měl řešit s rodiči i třídní učitel a výchovný poradce školy.

V případě závažné poruchy chování bývá nařízena ústavní léčba a jedinec je umístěn do výchovného zařízení (diagnostický ústav, výchovný ústav).

V současné době existuje již mnoho možností jak předcházet možnému vzniku poruchového chování. Jednak programy určené rodičům, dále pak programy vázané na školu nebo i programy podporující pracovní uplatnění. Tyto preventivní programy a instituce mají nezastupitelnou roli při výchově a proto by měly být využívány v dostatečné míře.

Seznam použité literatury:

- Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství A. Čeněk, s.r.o. 2004
- Duševní poruchy a poruchy chování. Mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize. Praha, Psychiatrické centrum 2000
- Edelsberger, L., Kábele, F.: Speciální pedagogika pro učitele 1. st. ZŠ. Praha, Státní pedagogické nakl. 1988
- Ferjenčík, J.: Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši. Praha, Portál 2000
- Geist, B.: Sociologický slovník. Praha, Victoria Publishing 1992
- Havlík, R.: Úvod do sociologie. Karolinum, Praha 1999
- Havlík, R.: Úvod do sociologie. Praha, Karolinum 2002
- Jedlička, R., Kořa, J.: Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Praha, Karolinum 1998
- Kolektiv autorů: Slovník cizích slov. Olomouc, Nakladatelství a vydavatelství Fin 1993
- Koudelková, A.: Psychologické otázky delikvence. Praha, Victoria Publishing, a.s. 1995
- Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Praha, Grada Publishing, spol. s.r.o. 1998
- Macek, P.: Adolescence. Praha, Portál 2003
- Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha, Portál 1998
- Portmannová, R.: Jak zacházet s agresivitou. Praha, Portál 1996
- Říčan, P.: Šikánování jako psychologický problém. Praha, Portál 1993

- Svoboda, M. – Krejčířová, D. – Vágnerová, M.: Psychodiagnostika dětí a dospívajících. Praha, Portál 2001
- Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004
- Vágnerová, M.: Vývojová psychologie. Praha, Portál, s.r.o. 2000
- Vocilka, M. a kol.: Integrace sociálně a zdravotně postižených dětí do společnosti. Praha, Ústav pro informace ve vzdělávání 1997
- Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních č. 438, Sbírka zákonů, Praha 2006
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359, Sbírka zákonů, Praha 1999
- Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů č. 109, Sbírka zákonů, Praha 2002

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro studenty:

1. Kolik je Vám let? .....
2. Jste chlapec / dívka?
3. Jaký máte prospěch?
  - a) prospěch s vyznamenáním
  - b) průměrný
  - c) podprůměrný
  - d) už jsem opakoval i ročník
4. Čím byste chtěl/a být? .....
5. Rozumíte si s ostatními členy domácnosti?
  - a) ano, vycházím dobře se všemi
  - b) mluvíme pouze o nezbytných věcech
  - c) žijeme každý sám
  - d) děláme si naschvály
6. Vzal/a jste si někdy peníze rodičů bez jejich svolení?
  - a) ne, nikdy by mě to nenapadlo
  - b) ano, napadlo mě to, ale přesto jsem se nejdříve zeptal
  - c) ano, ale časem jsem je zase vrátil
  - d) ano, dělám to běžně
7. Zničil/a jste někdy některému členu rodiny úmyslně jeho věci?
ANO - proč? .....
NE

-
8. Vyhledáváte třídní kolektiv nebo se bez něj obejdete?
- a) ano, vždy jsem rád mezi kamarády
  - b) ano, ale některých akcí se neúčastním
  - c) ne, ale výjimečně se na některé akci také podílím
  - d) vystačím si sám
9. Když máte neshody s vrstevníky (spolužáky). Řešíte to...?
- a) vyříkáme si to společně z očí do očí
  - b) požádám o pomoc dospělého (třídní učitel, rodiče)
  - c) neřeším je
  - d) fyzickým kontaktem
10. Vaše docházka do školy je ...?
- a) pravidelná a vždy omluvená
  - b) nepravidelná, ale omluvená
  - c) nepravidelná, ale omluvená jen někdy
  - d) nepravidelná, neomluvená
11. Jak vycházíte s dospělými?
- a) dobře, bez konfliktů
  - b) dobře, s malými nedorozuměními
  - c) máme velké konflikty
  - d) ignoruji je
12. Pokud se ocitnete v nepříjemné situaci (např. nemáte domácí úkol) řešíte to...?
- a) omluvím se, rovnou řeknu, že jsem ho zapomněl
  - b) vymluvím se a doufám, že to projde
  - c) vymyslím si důvod a dál už o tom nepřemýšlím
  - d) neomluvím se

13. Nezvládnutelnou situaci ve škole či doma řešíte...

- a) přímo s rodiči nebo sourozenci
- b) s kamarády, ale nakonec jsem rád, že jsem doma
- c) odcházím ke známým nebo vyhledám svojí partu, kde zůstanu i několik dní
- d) volám linku důvěry

14. Pozoroval/a jste ve škole, že by si ubližovali spolužáci navzájem nebo opakovaně jen jednomu?

ANO

NE

15. Jaký máte názor na vandalismus?

- a) odsuzuji ho
- b) někdy s ním souhlasím, je přece třeba se nějak vybouřit
- c) souhlasím s takovým chováním
- d) je mi to jedno

16. Jak hodnotíte jednání „tunelářů“? (možnost obohacení se na úkor nedokonalosti zákonů)

- a) nesouhlasím s tím, jsou to zloději a okradli nás všechny
- b) ty peníze jim stejně nepřinesou štěstí
- c) je to risk, ale když se na to nepříjde...
- d) jsou to „frajeři“, když ví, jak na to...

17. Vadilo by Vám, kdyby jste se zapletl do nezákonného jednání?

ANO

NE

18. Měl někdo z Vaší rodiny problémy se zákonem?

ANO

NE

19. Máte pocit, že je Váš život nudný?

- a) ne, pořád něco podnikám s rodiči, a mám spoustu zájmových činností
- b) ne, zábavu si najdu, i když na mě nemají rodiče čas
- c) ano, ale zábavu si najdu, i když na mě nemají rodiče čas
- d) ano, ale naštěstí mám svou partu a pořád něco podnikáme

20. Patříte do party, která má svá pravidla? (např. vstupní rituál, určité své oblečení,...)

ANO

NE

21. Máte pocit, že jsou na Vás rodiče tvrdí?

- a) ano, mají vysoké nároky (např. v učení), ale nevadí mi to
- b) ano, mají vysoké nároky, vadí mi to, ale přesto je plním
- c) ano, mají vysoké nároky, vadí mi to a neplním je
- d) rodiče jsou benevolentní, dělám si co chci

22. Vyrůstal/a jste v dětském domově?

ANO

NE

23. Měl/a jste úraz hlavy či zánětlivé onemocnění mozku?

ANO

NE

24. Myslíte, že se necháte snadno vyprovokovat?

- a) ano, „vytočí“ mě i maličkost
- b) ano, ale nedám to na sobě znát
- c) záleží na situaci
- d) ne, jsem „klid’as“, řeším všechno s klidnou hlavou

25. Držíte často diety nebo si i jinak hlídáte váhu, aby jste vypadal/a dobře?

ANO

NE

26. Trpíte...

- a) nadváhou
- b) podváhou
- c) mám optimální váhu
- d) nevím kolik vážím

27. Vaše nálada je...

- a) vždy dobrá
- b) proměnlivá, ale častěji dobrá
- c) často špatná
- d) většinou špatná a bývám podrážděná/ý

Příloha č. 2: Otázky pro rozhovor s výchovnými poradci:

1. Řešili jste nějaký případ s problémovým chováním?

2. O jakou poruchu se jednalo?

3. Jak byl tento případ řešen?
(s rodiči, žákem, psychologickou poradnou)

4. Byla nakonec zjištěna příčina?

5. Jaký měl Váš případ závěr?

Příloha č. 3: Tabulka s výsledky dotazníku

Výsledky dotazníků					
číslo	téma otázky :	A	B	C	D
1.	věk studentů	17 let	18 let	19 let	20 let
	<i>Počet</i>	115	73	6	4
2.	chlapec/dívka	chlapec	dívka	-	
	<i>Počet</i>	123	77		
3.	prospěch	vyznamenání	průměr	podprůměr	opakoval
	<i>počet</i>	39	146	9	2
4.	představa o zaměstnání	má	nemá	ví přibližně	-
	<i>počet</i>	127	65	6	
5.	vztahy v domácnosti	dobré	nezbytné	každý sám	naschválý
	<i>počet</i>	172	20	1	3
6.	peníze bez souhlasu rodičů	nikdy	napadlo mě to	vrátil/a jsem je	běžně
	<i>počet</i>	101	74	19	3
7.	úmyslné ničení věcí	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	22	175		
8.	třídní kolektiv	vždy	někdy	výjimečně	sám
	<i>počet</i>	74	92	25	6
9.	neshody s vrstevníky	vyříkáme si	požádám o pomoc	neřeším	fyzicky
	<i>počet</i>	130	0	48	18
10.	školní docházka	pravidelná	omluvená	omluvená někdy	neomluvená
	<i>počet</i>	148	46	4	0
11.	vztahy s dospělými	bez konfliktů	malá nedorozumění	konflikty	ignorace
	<i>počet</i>	101	94	3	0
12.	nepříjemná situace	omluvím se	vymluvím se	lžu vědomě	neomluvím se
	<i>počet</i>	106	64	16	11
13.	řešení nezvládnutelné situace	s rodiči	s kamarády	odcházím z domova	linka důvěry
	<i>počet</i>	109	72	6	0

14.	šikana ve škole	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	67	128		
15.	názor na vandalismus	odsuzuji	je třeba se vybouřit	souhlasím	je mi to jedno
	<i>počet</i>	113	44	0	19
16.	otázka "tunelování"	nesouhlasím	peníze nenosí štěstí	je to risk	ano, jsou to "frajeři"
	<i>počet</i>	81	32	38	44
17.	nezákonné jednání	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	160	33		
18.	nezákonné jednání v rodině	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	39	156		
19.	život s rodiči je nudný	pořád něco podnikáme	občas něco podnikáme	mám zábavu i bez nich	mám partu
	<i>počet</i>	75	67	20	30
20.	patříš do party	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	11	186		
21.	nároky rodičů	ano, ale nevadí mi	ano, ale vadí mi	ano, ale neplním je	dělám si co chci
	<i>počet</i>	52	61	18	56
22.	vyrůstal jsi dětském domově	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	2	196		
23.	onemocnění hlavy	ano	ne	-	
	<i>počet</i>	35	163		
24.	vyrovnanost osobnosti	"vytočím se" často	nedávám nic znát	podle situace	jsem klidný
	<i>počet</i>	32	24	100	34
25.	držíš diety	ano	ne	-	
	<i>Počet</i>	37	161		
26.	hmotnost mladistvých	nadváha	podváha	optimum	nevím
	<i>počet</i>	15	14	141	25
27.	nálada	dobrá	proměnlivá	často špatná	jsem podrážděný/á
	<i>počet</i>	36	156	3	2